www.digibuc.ro

UNIVERSITATEA „REGELE FERDINAND I" CLUJ — SIBIU
BIBLIOTECA INSTITUTULUI DE ISTORIE NAȚIONALĂ
XIX

ȘTEFAN PASCU

# CONTRIBUȚIUNI DOCUMENTARE LA ISTORIA ROMÂNILOR ÎN SEC. XIII ȘI XIV

1 9 4 4

TIPOGRAFIA „CARTEA ROMÂNEASCĂ DIN CLUJ", SIBIU, ȘAGUNA 17

www.digibuc.ro

UNIVERSITATEA „REGELE FERDINAND I“ CLUJ — SIBIU
BIBLIOTECU INSTITUTULUI DE ISTORIE NAȚIONALĂ
XIX

# CONTRIBUȚIUNI DOCUMENTARE LA ISTORIA ROMÂNILOR ÎN SEC. XIII ȘI XIV

DE

ȘTEFAN PASCU

1 9 4 4

TIPOGRAFIA „CARTEA ROMÂNEASCĂ DIN CLUJ“, SIBIU, ȘAGUNA 17

www.digibuc.ro

EXTRAS DIN ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE
NAȚIONALĂ CLUJ—SIBIU, VOL. X 1944

www.digibuc.ro

# CONTRIBUȚIUNI DOCUMENTARE LA ISTORIA ROMÂNILOR IN SEC. XIII ȘI XIV.

## *Introducere.*

Dându-ne seama de importanța oricărei noui știri referitoare la epoca medievală a trecutului nostru, fiind fiecare din ea „un mărgăritar pentru istoria noastră națională", după cum se exprima istoricul Nicolae Densușianu[1]), el însuși un neobosit adunător de documente din această epocă, am încercat, în timpul șederii la Roma, ca bursier al Universității noastre din Cluj, să culegem noui informațiuni din registrele pontificale ce se păstrează în Arhiva Vaticană. Am început această muncă, cu toate că ne era cunoscut faptul că cercetătorul Augustin Theiner publicase patru mari volume de documente privitoare la Sud-Estul european[2]), în veacurile XIII și XIV, scoase din aceleași registre, precum se publicaseră unele documente și în colecțiunile celor două mari ordine religioase: dominican și franciscan[3]). Ne-am oprit asupra acestei epoci, îndemnați de motivul

---

[1]) N. Densușianu—E. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Românilor.* Vol. I, part. 1, București, 1889, prefață.

[2]) Aug. Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam sacrum illustrantia.* Vol. I—II. Roma. 1859—1861; *Vetera monumenta Poloniae et Lituaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia.* Vol. I. Roma, 1861; *Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia.* Vol. I. Roma, 1863. Din aceste colecțiuni, toate documentele privitoare la trecutul nostru au fost republicate, împreună cu altele, reproduse din alte colecțiuni, de către N. Densușianu în vol. I, part. 1—2, din colecțiunea Hurmuzaki.

[3]) *Bullarium Ordinis F. F. Praedicatorum.* Ed. F. Thomaeriopol. Vol. I—VIII. Roma, 1729—1740; *Bullarium Franciscanum Romanorum Pontificum.*

www.digibuc.ro

că nici un specialist român n'a cercetat susnumitele registre cu interes deosebit pentru trecutul nostru[4]), şi că prin urmare n'ar fi exclus să se mai găsească material nou.

Astfel am cercetat toate registrele pontificale dela început — câte se păstrează (din anul 1198 până la anul 1403) — şi anume: un număr de 320 de volume din *Regesta Vaticana*, dintre anii 1198—1403 (vol. 1—320), 349 vol. din *Regesta Avinionensia*, dintre anii 1305—1394 (vol. 1—349), 118 vol. din *Regesta Lateranensia*, dintre anii 1389—1403 (vol. 1—118), 42 vol. din *Regesta Supplicationum*, dintre anii 1342—1378 (vol. 1—42), 88 vol. din *Obligationes et Solutiones Camerae*, dintre anii 1295—1505 (vol. 1—88), precum şi două codice din Biblioteca Vaticană: *Vaticanus Latinus 7216* şi *Codex Ottobonianus 2546* şi *Codex 314 Assisinus*, ce se păstrează în Biblioteca comunală din Assisi.

Am cules toate informaţiunile privitoare la trecutul românesc din această epocă, deoarece, după cum spunea istoricul

---

Fd. Fr. Hyacinthi Sbaralea. Vol. I IV şi C. Eubel. Vol. V—VIII. Roma, 1759 1908; *Analecta Franciscana sive cronica aliaque varia documenta ad historiam fratrum minorum spectantia.* Vol. I—II. Quaracchi, 1885—1887; *Annales Minorum seu trium ordinum a S. Francisci institutum.* Ed. L. Wadingus. Vol. I—IX. Roma, 1732—1734. Câteva docnmente privitoare la trecutul nostru. în această epocă, au mai fost publicate şi în *Annales ecclesiasticis ab anno MCXCVIII* ubi Card. Baronius desinit. Ed. O. Raynaldus. Tom. XIII—XVIII. Roma, 1646 1659, prccum şi în diferitele volume privitoare la unii papi, publicate de *Écoles françaises d'Athene e dq Rome*, ca şi în *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia.* (Vatikani magyar okirattár). Seria I, Vol. I—IV. Budapesta, 1885—1887. E. Müller, publicase şi el 48 de documente referitoare la diecesa transilvană în timpul păstoririi papei Grigorie XI, în *Vatikanische Urkunden und Regesten zur Geschichte Siebenbürgens in dem Jahre 1371 1377.* Sibiu, 1892, ca şi Bossány A., *Regesta Supplicationum.* (A papai kérvénykönyvek magyarvonat kozasu okmányai avignoni korszak). Vol. I II. Budapesta, 1916—1918.

[4]) I. C. Filitti, *Din arhivele Vaticanului.* Vol. I. Bucureşti, 1913, adevărat că a publicat 7 documente din sec. XIV, referitoare la episcopiile catolice din Principatele Române, însă D-Sa n'a cercetat registrele, ci a mers de-a-dreptul la documente, după indicaţiunile lui C. Eubel din *Hierarchia catholica medii aevi sive Summarum Pontificium S. R. E.* Tom. I. München, 1898.

www.digibuc.ro

Constantin Giurescu, „informația istorică ori cât de măruntă, care aduce însă ceva nou, dar se află într'o arhivă streină, unde nu oricând se pot face cercetări și unde găsirea ei este de multe ori întâmplătoare, credem că-și are importanța sa și trebue dată la lumină"[5].

Informațiunile găsite sunt de ordin politic, religios și social. Ele vor fi însă discutate pe scurt numai în această prezentate ca studiu introductiv la documentele propriu zise, ce vor apărea când vor permite împrejurările. Cum însă chestiunile de ordin politic erau, în acea vreme, în strânsă legătură cu cele de ordin religios, le vom prezenta și noi concomitent, în mod cronologic, nefiind indicat a le despărți unele de altele. Nu ne vom ocupa, aici, cu toponimia transilvană, cuprinsă într'un număr însemnat din documentele copiate.

## I.

### *Secolul al XIII-lea.*

Pe la începutul veacului al XIII-lea, papalitatea manifesta un mare interes pentru convertirea Românilor la catolicism. La 1204, datorită diplomației lui Inocențiu III, Ioniță, Impăratul Românilor și al Bulgarilor, îmbrățișază religia romană. In drumul său spre Târnova, unde mergea pentru a încorona pe Ioniță, cardinalul Leon, se interesează și de soarta Românilor din Transilvania, ajungând la concluziunea că ar fi oportun și folositor să înființeze un episcopat aparte pentru aceștia. Astfel, după informațiunile acestuia, scrie la 16 Mai 1204 papa Inocențiu III episcopului catolic din Oradea, să viziteze mănăstirile grecești din diecesa sa, care se găseau într'o stare de decadență „din cauza neglijenții episcopilor diecesani și a Grecilor înșiși" — este sigur că nu poate fi vorba de o populație grecească în

[5]) C. Giurescu N. Dobrescu, *Do imente și țegeste privitoare la Constantin Brâncoveanu.* București, 1907 prefață.

www.digibuc.ro

această vreme în Transilvania nordică, ci despre o populație de rit grec, așa dar despre Români — și să înființeze un episcopat pentru aceștia, episcopat care să fie supus direct papei[6]).

După un an, același papă scria arhiepiscopului de Calocea, sub jurisdicțiunea căruia se găsea și episcopia de Oradea, că pe moșiile fiilor cneazului Bela, există un episcopat de rit grec, care se găsește sub jurisdicțiunea bisericii constantinopolitane, cerându-i să-l readucă sub ascultarea bisericii romane. Documentul acesta, dat în 3 Mai 1205, a fost publicat de Augustin Theiner[7]) după un izvor *(Reg. Vat.* vol. 7, f. 13), unde numele localității era scris *Belocnese.* Intr'o altă copie a documentului *(Vat. Lat. 7216,* f. 113—114), găsită de noi, numele este scris exact: *Bela cnese*[8]), fapt ce ne-a determinat a-l copia și a ne opri puțin asupra lui.

Este vorba de aceeași regiune din Transilvania nordică, unde în acest timp — începutul sec. XIII — exista un episcopat de rit grec pe seama Românilor, care, sau se va fi înființat între cele două date — 16 Mai 1204—3 Mai 1205 — sau, mai probabil, exista și la data când papa Inocențiu scria episcopului de Oradea numai despre mănăstirile grecești. Urmele unei organizațiuni bisericești pe seama Românilor în aceste părți se păstrează și în secolul al XIV-lea. Și anume la anul 1349, episcopul catolic de Oradea, Dumitru, recunoaște un „presbiterus olachalis" pentru Românii din diecesa sa[9]). In Bihor, inima diecesii de Oradea, exista în sec. XIII, așa

---

[6]) „Unus fieret episcopatus ex ipsis, qui nobis nullo mediante subesset". Cf. A. Theiner, *Vetera mon. Slavorum merid.*, I, p. 33 și N. Densușianu—E. Hurmuzaki, *Documente* ... $I_1$, p. 39.

[7]) A. Theiner, *o. c.*, p. 40.

[8]) „Quidam Episcopatus in terra filiorum *Bele knese* consistit".

[9]) „Nos Demetrius ... episcopus Waradiensis significamus ... quod nos terram seu possessionem nostram Felwenter vocatam, populorum multitudine intendentes decorare, Petro Woywode, filio Stanislai, iudici eiusdem ville Felwenter, hanc *gratiam specialem duximus concedendam, ut unum presbiterum olachalem,* donec nostre placuerit voluntati, sine omni collecta et exactione qualibet nobis iure domini provenire debentibus possit et valeat conservare. Datum in Kiralymezei ... Anno Domini MCCCXL nono". Cf.

www.digibuc.ro

dar contemporană cu documentul de mai sus, o localitate numită Bélkenez; în veacul următor se amintește o alta, Kenys, care în veacul al XV-lea se numea Kenes[10]). Chiar și azi există, în aceeași regiune, două comune numite Bél: Beliu și Bélkirálymezö — Craiova[11]). Astfel organizațiunea bisericească a Românilor din Nordul Transilvaniei apare foarte posibilă, ca o continuare a acelei existente înainte de venirea Ungurilor, chiar pe teritoriul unde la acea dată exista o organizațiune politică, aceea amintită de cronicarul Anonim al regelui Bela, în frunte cu ducele (voevodul) Menumorout[12]), cu atât mai posibilă cu cât un voevod ca cel bihorean, care îndrăsnea să spună trimișilor invadatorului Arpad că nu-i va ceda niciun petec de pământ cât timp va fi în viață[13]), nu se putea lipsi de o organizațiune religioasă de neapărată trebuință pentru supușii săi.

Cei ce situau această localitate în alte părți: Maramureș[14]), Sirmiu[15]), poate induși în eroare și de felul cum era scris nu-

---

Bunyitay V., *A váradi püspökség története.* Vol. I, Oradea Mare, 1883, p. 192 și *Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia*, p. 114.

[10]) Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában.* Vol. I. Budapesta, 1893, p. 612.

[11]) C. Martinovici și N. Istrati, *Dicționarul Transilvaniei, Banatului și celor alte ținuturi alipite.* Cluj, 1921, part. III, p. 7.

[12]) „Dux vero Arpad . . . legatos misit in castrum Byhor ad ducem Menumorout". Cf. *Scriptores Rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum.* Ed. Szentpétery E., Vol. I. Budapesta, 1937, p. 59 și *Izvoarele istoriei Românilor.* Ed. G. Popa-Lisseanu. Vol. I, București, 1934, p. 40.

[13]) „Terram autem nullatenus concedimus nobis viventibus". Cf. *ibidem*, p. 41 și 60.

[14]) I. Mihali, *Diplome Maramureșene din sec. XIV și XV.* Vol. I. Sighet, 1900, p. 260, întâlnind la anul 1423 un Bela spune că până ce nu va fi determinată cu siguranță țara fiilor lui Bela, îl revendică pe acesta de Maramureșan.

[15]) Augustin Bunea, *Ierarhia Românilor din Ardeal și Ungaria.* Blaj, 1904, pp. 192 193 și *Incercare de istoria Românilor până la 1382.* București, 1912, p. 197, considera localitatea în Sirmiu, ca derivând dela numele lui Beles, fratele reginei Ungariei și fiul lui Uroș, jupanul Serbiei. Această interpretare este adoptată și de Carol Auner, *Episcopia Milcovului* în *Revista Catolică*, 1913, An. II, p. 535. Dar fiul marelui jupan și fratele

www.digibuc.ro

mele localităţii în textul editat de Theiner, nu mai pot avea dreptate.

* * *

In Biblioteca comunală din Assisi se păstrează un codice dela jumătatea sec. XIII[16]), din conţinutul căruia se vede că autorul lui era un franciscan din acel oraş, pe care Sbaralea îl numise Anonymus Italus Umber[17]) şi care azi e cunoscut sub numele de fratele Elemosina, după cum rezultă şi dintr'o însemnare a codicelui[18]). Foile 114—115 conţin două capitole în care este vorba şi despre Români. Primul capitol: *De gravi persecutione ecclesie (a parte Frederici)*, relatează lucruri întâmplate la începutul sec. XIII şi anume în timpul papei Honoriu III (1216—1227). Pentru autor trei duşmani avea biserica catolică în acel timp, împotriva cărora era de luptat, „contra... tres catervas demonum": anume împotriva falşilor creştini-tirani ce oprimau biserica şi-i usurpau drepturile, împotriva armatelor Saraceni-

reginei Ungariei, nu putea să poarte un titlu atât de modest, acela de cnez. Şi de fapt, în colecţiunea de documente publicate de T. Smičiklas, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*. Vol. III. Zagreb, 1907, p. 9 şi vol. V, p. 175, 202, 236, 243, 258, 276, ca şi în colecţiunea de documente publicate de J. Tkalčič, *Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae*. Vol. I. Zagreb, 1889, p. 11 12, se aminteşte de mai multe ori o persoană cu numele Bela, dar totdeauna cu titlul de duce: „Terra Belae ducis", la 1201, „dividens terram Belae ducis", la 1209, „Bela dux", la 1260—1270, etc., niciodată cu acela de cnez. In al doilea rând, Bela amintit în Sirmiu, la această dată era în viaţă, pe când acesta din Nordul Transilvaniei s'ar părea că nu mai era printre cei vii, din moment ce este amintită proprietatea fiilor săi şi nu el personal.

Identificarea pe care o făcea Timoteiu Cipariu, *Acte şi fragmente latino-româneşti...* Blaj, 1855, p. XII şi după el Carol Auner, *Momente din istoria bisericii Românilor*, p. 95 96, între Beiuş şi „terra filorum Bele knese", azi nu mai este susţinută de nimeni, însuşi Auner părăsindu-o mai târziu.

[16]) *Codex 314 Assisinus.*

[17]) S. Sbaralea, *Supplimentum et castigatio ad scriptores trium ordinum S. Francisci.* Pars I. Roma, 1901, p. 60.

[18]) „Liber iste memorialis diversarum ystoriarum ponetur in armario S. Francisci di Assisio, quia sic compromissum fuit inter custodem S. Francisci et fratrem Elemosinam de voluntate et consensu ministri, tamen usus ipsius libri fratri Elemosine reservato dum vivit".

www.digibuc.ro

lor, Turcilor, *Românilor* („contra aciem Sarracenorum et Turchorum, *Blachorum...*") cari persecutau și pe Isus Christos și pe preoții lui și în al treilea rând împotriva Patarenilor eretici. Primul dușman ar fi împăratul Frederic al II-lea care era în dușmănie cu papa Honoriu; al doilea ar fi Saracenii, Turcii și Românii, iar al treilea Patarenii foarte răspândiți în acest timp în toată Peninsula Balcanică, ajungând chiar până în Italia[19]). Românii pomeniți aici ar fi cei din Peninsula Balcanică enumerați alături de Turci, după cum apar și în *Annales Barenses* din acest timp[20]) și cari sub Ioniță și urmașul său, Ioan Asan al II-lea, nu erau în relațiuni prea bune cu papalitatea, dimpotrivă, la un moment dat, o adevărată cruciată este inițiată din partea papei împotriva lor[21]).

In al doilea capitol: *De crudelissimo Vitali et exercitu Sarracenorum et falsorum christianorum*, se relatează lucruri întâmplate pe la 1241 și anume asediul orașului Assisi de către Saraceni și *Români* și alți creștini falși, sub comanda lui Vitalis de Aversa[22]). La asediul și distrugerea orașului participă și Cumani alături de Saraceni. Data asediului, după locul ce-l ocupă în cronică, ar fi anul 1241 și sub Saracenii ce asediază și distrug orașul la această dată, trebue să se înțeleagă Tătarii. O parte din aceștia, de fapt, în acest an, trecând peste Polonia, Boemia și Ungaria, se îndreaptă spre Peninsula Balcanică, ocupă Dalmația și ajunge până la Udine[23]), iar o altă parte pătrunde până la porțile Vienei și o înțelegere pare a se fi încheiat între

---

[19]) Însuși papa Honoriu sileşte pe regele Ungariei, Andrei II, să trimită pe Ugrin archiep. Calocei, cu o armată pentru extirparea Patarenilor balcanici în 1222. Cf. Densușianu—Hurmuzaki, *Documente*, $I_1$, p. 76.

[20]) „Hoc anno (1227) descendit cum exercitu magno i. e. Vussorum Guandalorum, Turcorum, Bulgarorum, *Vlachorum*, Macedonum aliarumque ut caperet Siciliam". Cf. Muratori, *Rerum Italicarum Scriptores*. Vol. V, p. 42.

[21]) N. Densușianu E. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Românilor*. Vol. I, part. 1, p. 142, 159—178.

[22]) „Vitalis de Adversa Apuliae, tyrannus crudelis, nomine christianus sed non opere, cum caterva militum Sarracenorum et *Blachorum* et malorum christianorum . . . circumveniens pervenit Assisium . . .".

[23]) G. Soranzo, *Il papato, l'Europa christiana e i Tartari*. Milano, 1930, p. 57.

www.digibuc.ro

Frederic II şi Tătari. Ţinând seamă de aceste împrejurări, rezultă ca un lucru foarte natural, asediul oraşului Assisi, la 1241, ca şi prezenţa Tătarilor în Italia, conduşi de Vitalis, care era în solda împăratului.

Prezenţa Românilor şi a Cumanilor alături de Tătari la fel îşi găseşte explicaţiunea. Tătarii veneau să supună sub autoritatea lor pe ceilalţi regi, deoarece ei nu admiteau alţi suverani decât pe ai lor[24]). In părţile carpatice era suveranitatea regelui ungar, pe care Românii nu numai că nu o acceptau, dar îşi vedeau ameninţată independenţa de tendinţele acestuia de expansiune spre Dunăre şi Mare. Astfel pentru Români sosirea Tătarilor era o ocaziune bine venită ce nu trebuia pierdută şi nu o pierdură[25]). Românii din Moldova nu se opun Tătarilor şi de aceea zece ani mai târziu, misionarul Roubruk îi considera ca vasali ai acestora[26]). Această supoziţie e confirmată de faptul relatat de cronica assisină, deoarece Românii, împreună cu Cumanii, nu pot fi decât cei din Moldova meridională sau Muntenia orientală[27]). Un document din 1368 pare să confirme această părere. Se vorbeşte în acel document de distrugerea făcută în Ungaria cu mult timp înainte, despre care de abia se mai aminteşte („a longis retro temporibus, quorum certa memoria non habetur"), distrugere făcută din partea „gentes impie Tartarorum et *aliarum vicinarum ibidem infidelibus et diversarum hostium dicti Regni*"[28]). Distrugerea din 1241 trebue să fie aceea întâmplată cu „foarte mult timp în urmă, despre care de abia se mai amintea" la 1368, căci o alta, înainte de această dată (1241), nu se cunoaşte.

---

[24] Înţelegerea lor cu Frederic era temporară, aşteptând ocaziunea potrivita pentru a-i ocupa şi imperiul său.

[25] A. Sacerdoţeanu, *Marea invazie tătară şi sud-estul european.* Bucureşti. 1933, p. 60.

[26]) A. Sacerdoţeanu, *Guillaume de Rubrouck et les Roumains au milieu du XIII-e siècle.* Paris, 1930, p. 95, 137.

[27]) Cf. G. Golubovich, *Biblioteca bio-bibliografica della Terra Santa e dell'oriente francescano.* Vol. II, p. 507 508.

[28]) *Reg. Vat.* vol. 257, f. 105—106. *Reg. Av.* vol. 167, f. 439.

www.digibuc.ro

In această vreme de tovărășie de arme vor fi luat Românii dela Tătari *pavezele*, scuturile acoperite cu piele, despre care vorbește cronicarul bizantin Chalkokondyl și istoricul bizantin Ioan Cantacuzino[28 bis]).

In Muntenia, se pare, însă, că Românii au încercat să resiste Tătarilor, aceste regiuni fiind într'o mai strânsă dependență de Ungaria[29]).

* * *

De pe la jumătatea sec. XIII noui informațiuni vin să le completeze pe cele cunoscute, atât cu privire la Românii din Balcani cât și la cei din Nordul Dunării. Anume, la 1244, papa Inocențiu IV se plânge că Românii împreună cu Grecii au ocupat și au distrus episcopatul din Apros: „Grecis et *Blaccis* occupantibus episcopatum ipsius per novem fere annos..."[30]). Acest episcopat se găsea în Tracia[31]) și astfel aici trebue să fie vorba despre Românii din aceste părți balcanice. În sec. XI se referea la aceștia fiica împăratului bizantin Alexe Comnenul, scriitoarea Anna, care spunea că erau răspândiți în Moesia și în Tracia și că tatăl său își recruta soldați dintre acești Români[32]); e chiar în acest secol, (al XIII-lea), când istoriograful Pachimeres spune că numărul lor era așa de mare și că erau atât de răspândiți, încât locuințele lor se întindeau „a suburbiis Constantinopoleos usque ad Byzam et ultra pertinentes per quę locum

---

[28 bis]) „Tătarii au scuturi asemănătoare cu ale Românilor" spune Chalkokondyl, *Cronica*, ed. Darkó, Budapesta, 1922, p. 127. „Geții (Românii) de peste Dunăre, care se folosesc de aceleași arme ca Tătarii; cei mai mulți sunt arcași", spune Cantacuzino vorbind despre războiul Bizantinilor cu Bulgarii la 1331. Cf. I. Cantacuzino, ed. Bonn, I, p. 465 ap. P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân*. București, 1944, p. 136.

[29]) D. Onciul, *Originile Principatelor Române*. București, 1899, p. 8.

[30]) *Reg. Vat.* vol. 21, f. 113 v. ep. 724.

[31]) A. Baudrillart, A. Vogt, U. Ronziès, *Dictionnaire d'histoire et de geogrophie ecclesiastique*. Vol. III. Paris, 1912, p. 1075.

[32]) T. Capidan, *Aromânii. Dialectul aromân, studiu linguistic*. București, 1923, p. 7.

www.digibuc.ro

.iam multiplicati supra modum"[33]). Geograful anonim, în sfârşit, pe la începutul sec. XIV (1308), confirmă părerea istoriografilor anteriori când spune că: „Notandum (est hic) quod inter Machedoniam, Achayam et Thesalonicam est *quidam populus valde magnus et spaciosus qui vocatur Blazi*..."[34]). Sunt aceiaşi Români, pomeniţi şi de *Cronica Assisină* pe la 1227 alături de Turci şi care acum la 1244 împreună cu Grecii au ocupat şi au distrus suszisul episcopat, confirmaţi cu această ocaziune şi documentar, pe lângă atestaţiile cronicăreşti.

In 1245 papa cerea misionarilor din „terra Bulgarorum, *Blachorum*, Sclavorum?...", etc., să-şi dea osteneala pentru unirea bisericilor[35]). Este, credem, ultima atestaţie documentară despre Românii din Balcani constituiţi într'o „terra", termen ce în accepţiunea medievală desemna o organizaţiune politico-administrativă. Căci după moartea lui Ioniţă, sub urmaşii săi, elementul românesc îşi pierde din ce în ce rolul preponderent ce-l jucase în timpul formării şi consolidării Imperiului româno-bulgar, rămânând totuşi numeros şi important ca element popular. Ioan Asan II, la 1230, se intitulează numai „ţar al Bulgarilor"[36]), şi nu şi al Românilor, iar acelaş papă Inocenţiu, în acelaş an, 1245, adresându-se lui Căliman, urmaşul lui Ioan Asan, îi spune „in Bulgaria imperanti"[37]) şi nu şi „in Blachia".

* * *

In timp ce elementul românesc din Balcani îşi pierdea încetul cu încetul importanţa politică, cel nord-dunărean, după retragerea Tătarilor, se impunea din ce în ce mai mult. Astfel la 1234, îl găsim organizat din punct de vedere bisericesc cu epis-

---

[33]) *Ibidem*, p. 8.

[34]) O. Górka, *Anonymi, Descriptio Europae Orientalis*. Cracovia, 1913, p. 13 şi G. Popa-Lisseanu, *Isvoarele istoriei Românilor*, II, p. 7, 17.

[35]) *Bullarium Fransiscanum*, I, p. 362—64.

[36]) I. Ivanov, Български старини из Македония (Activităţi bulgare din Macedonia), p. 578 şi C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, p. 302.

[37]) A. Theiner, *Vetera monumenta Hungariae* ...., I, p. 196—197.

www.digibuc.ro

copii lui, la 1247 din punct de vedere politic-administrativ cu cnezii și voevozii lui: Ioan și Fărcaș, Seneslau și Lytioy[38]).

La 1246 într'un document sunt amintiți Românii din Moldova, vânduți Saracenilor ca sclavi de comercianții genovezi, pisani și venețieni. Papa intervine pe lângă clericii din Ierusalim pentru a elibera „Grecos, Bulgaros, Ruthenos et *Blaccos* christianos tam mares quam feminas" luându-i sub protecția sa[39]). Din ordinea în care sunt enumerați, resultă că Românii sunt mai spre Nord decât Grecii și Bulgarii, și vecini cu Rutenii[40]). Dacă informațiunea furnizată de cronicarul Toma Tusci a putut părea dubioasă sau neprecisă în ceeace privește regiunea de unde erau acei Români care la 1276, — așa dar treizeci de ani după documentul nostru — alături de Ruteni, se luptau în armata regelui Boemiei, împotriva Ungurilor și care apoi „inter se discordantibus[41]), acum atestarea diplomatică înlătură dubiul. Locu-

---

[38]) Numele acestui voevod a fost citit în felurite moduri din partea acelora cari s'au ocupat de această chestiune: Limoiu (de G. Șincai, *Cronica Românilor*, I, p. 428), de cei mai mulți Litovoiu (N. Iorga în multiplele sale studii, C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, p. 337—340, I. Lupaș, *Lecturi din isvoarele istoriei Românilor*. Cluj, 1928, p. 52—53, etc. etc.) și Lituon (D. Onciul, *Originile Principatelor Române*, p. 165, A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, ed. III, vol. II, p. 207, B. P. Hasdeu, *Negru Vodă*. București, 1898, p. CVII, etc.). Însă cine este familiarizat cu paleografia latină și în deosebi cu cea pontificală din această epocă, privind și analizând foarte atent literă de literă, comparativ cu altele din acel document, va citi *Lyitioy*. S'ar putea ca în realitate să se fi numit voevodul dela 1247 Litovoiu, căci acest nume are un înțeles real: voiu = oaste.

[39]) *Reg. Vat.* Vol. 21, f. 325—326, ep. 127.

[40]) E interesant un pasagiu din descrierea lui Guillebert de Lannoy unde enumeră, pe la începutul sec. XV, sclavii sultanului Babiloniei, care sunt aproape cei enumerați în documentul nostru. „Et est a scavoir que iceluz esclaves sont d'estranges nacions comme de Tartarie, de Turquie, de Bourgurie, de Hongrie, d'Esclavonie, *de Walasquie*, de Russie et de Grece, tant des pais cristiens comme d'autres". Cf. *Archives de l'orient latin*. Vol. II, p. 91.

[41]) *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores*. Vol. XXII, p. 525. Războiul nu s'a întâmplat la 1277 cum crede dl. A. Sacerdoțeanu, *Arhivele Ol-*

www.digibuc.ro

iau aceşti Români în partea nordică a Moldovei unde, un secol înainte, au prins pe fugarul Andronic Cantacuzino la hotarele Galiţiei[42]).

Dacă documentele prezentate până acum se refereau la o parte dintre Români numai, un altul, dela 1288, îi aminteşte pe toţi, ori unde s'ar afla ei. La această dată papa Nicolae IV trimite pe călugării predicatori „ad terras Sarracenorum, Paganorum, Grecorum, Bulgarorum, Cumanorum, *Valachorum ubicumque existentium...*"[43]). Cancelaria papală, de data aceasta mai exactă şi mai bine informată, face distincţie precisă între popoarele din această parte a Europei şi în deosebi între Români şi Cumani, fapt de cele mai multe ori neobservat, deoarece luându-se ca model bulele anterioare, se cuprindeau Românii sub numele Cumanilor, cu toate că aceştia din urmă nu mai existau ca popor distinct după invaziunea tătară din 1241. De data aceasta însă papa Nicolae este bine informat despre existenţa Românilor în mai multe regiuni, „*Valachi ubicumque existentes*", căci la ei se referă aceste cuvinte, deoarece, dacă, s'ar referi şi la celelalte popoare enumerate înainte şi după Români, s'ar fi adăugat la urma enumerării lor şi nu imediat după Români, după care urmează înşirarea altor popoare (Etiopi, Siri, Tătari, etc.). Era informat papa că existau Români în Balcani, în Transilvania pe seama cărora papa Inocenţiu III voia să întemeieze un episcopat la 1204—1205, amintiţi în tot cursul sec. XIII sub diverse numiri într'o întreagă serie de documente, după cum existau şi în Moldova şi în Muntenia, cum am văzut mai sus.

---

*teniei*, vol. XIII, p. 285, ci în anul precedent, cum spune şi nota marginală a editorului — Ernestus Ehrenfeuchter — pe lângă faptul că povestirea întâmplărilor din anul 1277 începe mai jos; şi în sfârşit în acest paragraf se mai vorbeşte despre mergerea regelui Boemiei la împăratul Austriei, eveniment ce a avut loc la 26 Noemvrie 1276.

[42]) N. Drăganu, *Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei şi onomasticei*. Bucureşti, 1933, p. 405.

[43]) *Reg. Vat.* Vol. 44, f. 15, ep. 44 (404).

www.digibuc.ro

## II.

### *Secolul al XIV-lea.*

Trecând la sec. al XIV-lea vor fi înfățișate anumite părți din sbuciumata viață românească pentru formarea și consolidarea statelor cari atunci luau ființă. Cu urcarea dinastiei angevine pe tronul Ungariei, se reia ideea imperialistă în afară, idee părăsită de slabii regi arpadieni din a doua jumătate a sec. XIII, și se caută întroducerea unei noui ordini sociale și politice în interior, bazându-se acești angevini, după modelul feudalismului din Occident de unde veneau, pe clasele sociale și nu pe elementele etnice, ca și până acum. In felul acesta, Românii cari nu voiau să se confunde cu clasa nobilă maghiară, fuziune ce ar fi atras după sine trecerea la catolicism și încetul cu încetul pierderea naționalității, decad din ce în ce mai mult. Un pasagiu din hotărîrea sinodului ținut la Pojon în 1309, sub conducerea cardinalului Gentile, este concludent. „Privăm de toate privilegiile, indulgențele, feudale, grațiile și beneficiile" pe toți aceia cari „nu dau respectul cuvenit lui Christos însuși și scaunului apostolic"[44]). Amenințați în existența lor națională și în credința strămoșească, Românii strâng și mai mult rândurile și intensifică și mai mult legăturile dintre ei, desconsiderând granițele politice. Din numeroase documente din prima jumătate a sec. XIV reese clar acest fapt.

In Transilvania noua dinastie nu era încă destul de consolidată. Se înregistrează continue mișcări ale Românilor în înțelegere cu frații lor de peste munți. Astfel dintr'o scrisoare a papei Clemente V din 1314, suntem informați despre o nouă invaziune a Tătarilor și a schismaticilor de peste munți în Tran-

---

[44]) Privibus privilegiis, indulgentiis, feudis, gratiis et beneficiis" pe toți acei cari „ad ipsum tamen Christum et apostolicam sedem debitam reverentiam non habentes". *Reg. Av.* Vol. 88, f. 92—95 și *Reg. Vat.* Vol. 176, f. 86—88.



www.digibuc.ro

silvania[45]). Tătarii vecini cu Transilvania nu pot fi decât cei din Moldova, iar schismaticii, asociaţii lor, la fel trebue să fie din aceeaşi regiune, aşa dar Românii moldoveni. Aceste invazii nu contenesc şi documentele le constată de nenumărate ori. La 1319 aflăm că schismaticii din regatul ungar şi părţile învecinate ameninţă liniştea internă a regatului. „A ajuns veste demnă de crezare la scaunul nostru apostolic, — scria papa Ioan XXII — că în regatul Ungariei şi în anumite părţi învecinate, supuse aceluiaşi foarte drag întru Christos fiu al nostru, Carol ilustrul rege al Ungariei, schismaticii comit fărădelegi", cerând papa arhiepiscopului de Strigoniu şi subalternilor acestuia să extirpeze „pestem huiusmodi scismaticorum et hereticorum..."[46]); în 1325 Carol însuşi se plângea papei că în părţile hotarnice regatului său, credincioşii catolici au de suferit tot felul de maltratări şi nenorociri din partea schismaticilor, Tătarilor, Păgânilor şi a altor popoare necredincioase, fapte rele ce se repetă la 1327 şi la 1334, când papa cere regelui ca „pro fidei catholice defensione contra Scismaticos et Tartaros bellum seu pugnam inirecontigit"[47]). Aceste continue mişcări aveau un plan bine stabilit în legătură cu Românii din Transilvania, şi anume acela de a se mişca concomitent şi de a se elibera de sub dominaţiunea maghiară. In felul acesta se înţelege un alt document din 1319 şi cuvintele papei: „Regnum Ungarie et quedam partes adiacentes... scismaticis... in clandestina machinamenta conglutinent in perniciem animarum..."[48]). In acest an se înregistrează mişcări revoluţionare în Transilvania şi Ţara Românească.

După pacea semnată la 1310, între Carol Robert şi Ladislau Borş Voevodul Transilvaniei, se părea că liniştea era resta-

---

[45]) Densuşianu—Hurmuzaki, *Documente*, vol. I, part. 1 ,p. 574—575.

[46]) „Ad nostri si quidem apostolatus auditum relatio fidedigna perduxit quod Regnum Ungarie et quedam partes adiacentes eidem Carissimo in Christo filio nostro Caroli Regi Ungarie Illustri subiecte, scismaticorum inficiuntur erroribus...". *Reg. Vat.* Vol. 110 A, f. 137, ep. 402. Reproducere fotografică din *Cod. Cameracen.* Vol. 538, ce se află în Bibl. Naţ. din Paris.

[47]) *Reg. Av.* Vol. 45, f. 570 şi *Reg. Vat.* Vol. 106, f. 418.

[48]) *Reg. Vat.* Vol. 110, f. 137, ep. 402.

www.digibuc.ro

bilită în această provincie. Dar în 1315 Ladislau e destituit din demnitatea sa și de aceea alimentează împreună cu fiii săi, o rebeliune împotriva regelui (1315—1318)[49]). La aceste evenimente se referă un alt document din 1319, în care papa atrage atențiunea regelui că în Ungaria multe persoane, „summi regis ministri", atât laici cât și clerici, ofensează biserica și puterea regală prin comportamentul lor, cerându-i să ia măsuri împotriva acestora[50]). Un alt document din același an, spune că acești rebeli erau ajutați în mișcarea lor de către schismaticii, atât cei din Transilvania cât și de aceia din părțile vecine, împotriva cărora regele era îndemnat să pornească războiu[51]). In 1307 Ladislau voevodul Transilvaniei face prizonier pe Otto de Bavaria și în anul următor îl trimite „Voevodului Românilor", cum ne informează cronica contimporană *Oesterreichische Reimchronik* a lui Ottocar de Stiria, scrisă între 1285—1309[52]). Relațiunile dintre Ladislau și voevodul român din Sudul Carpaților au fost totdeauna amicale și astfel și în acest an, 1319, când din nou isbucnesc în Transilvania revolte. Profitând de această stare de lucruri, Basarab ocupă și el alte teritorii, înțeles cu doi voevozi români din Transilvania, în afară de fii lui Ladislau[53]), cu Ioan fiul lui Teodor, care cuceri pe seama sa regiunea Mehadiei[54]) și cu Moise, fiul lui Moise, care voia să ocupe chiar Transilvania întreagă, răsculându-se de mai multe ori[55]). In felul acesta un războiu pare să fi avut loc între Carol și Basarab, războiu al cărui rezultat nu a putut fi decât favorabil voevodului român, din mo-

---

[49]) I. Lupaș, *Un voevod al Transilvaniei în luptă cu regatul ungar*, în *Fraților Ion și Alexandru Lapedatu*. București, 1936, p. 402.

[50]) *Reg. Vat.* Vol. 110 A, f. 137, ep. 403. „Contra hereticos et scismaticos ipsos procedere valent".

[51]) *Reg. Vat.* Vol. 110 A, f. 137—38, ep. 404.

[52]) G. Popa-Lisseanu, *Românii în poesia medievală*, în *Cercetări Istorice*. Vol. X—XIII, p. 141.

[53]) Nagy A., *Codex diplomaticus Andegavensis*. Vol. I, p. 148.

[54]) Densușianu Hurmuzaki, *Documente*, I, par. 1, p. 592.

[55]) *Ibidem*, p. 591—592.

www.digibuc.ro

ment ce în 1324[56]), Carol trimite, de mai multe ori, la el pentru pace, pe magistrul Martin, comitele Sălajului[57]).

Văzând că în Ţara Românească pretenţiile sale de acum întâlnesc obstacole de neînvins, Carol îşi îndreaptă privirea spre Moldova, unde nu exista încă o organizaţiune politică consolidată şi de unde duşmanii săi au fost ajutaţi tot timpul de către Tătarii şi Românii conlocuitori, după cum s'a văzut mai sus. La această întreprindere războinică se referă câteva documente dintre anii 1325—1327, prin care Papa acorda indulgenţă plenară tuturor acelora, care vor muri în lupta împotriva Tătarilor şi a schismaticilor din regiunile vecine Ungariei, pentru apărarea credinţei catolice[58]).

In acest mod o întensă viaţă politică a elementului românesc se manifestă de ambele laturi ale Carpaţilor în epoca fondării şi consolidării Ţării Româneşti dela Dunăre, voevodul acestei Ţări fiind în continue relaţiuni cu capii Românilor din Transilvania şi cu cei din Moldova, cari nu voiau să ţină seamă de frontierele nenaturale impuse de anumite circumstanţe momentane. Regii Ungariei până la această dată nu reuşiră să despartă pe Românii din cele trei ţări carpatice. Fiul lui Carol Robert, Ludovic, mai energic şi mai puternic, consolidând dinastia şi strângând elementele responsabile în jurul coroanei, va încerca să împiedece relaţiunile dintre Românii din Transilvania şi cei din cele două Principate. Cu toate acestea, tentative de colaborare între aceştia vor continua şi mai târziu.

Deoarece în 1324 Basarab încheiase pace cu vecinul său dela Nord şi în felul acesta dădea speranţe de a nu se manifesta ca duşman al catolicismului, papa Ioan XXII îl roagă, la 1327, împreună cu pe Toma voevodul Transilvaniei, Solomon

---

[56]) *Ibidem*, p. 589.

[57]) *Ibidem*, p. 589—590 şi Nagy A., *o. c.* Vol. II, p. 124.

[58]) „Per defensionem catholice fidei in bello seu pugna in regno Ungarie aliisque fidelium terris et partibus eidem regno adiacentibus supradictis aut vicinis eisdem habitis contra Scismaticos et Tartaros.". *Reg. Vat.* Vol. 78, f. 66, ep. 212 şi *Reg. Av.* Vol. 22, f. 89.

www.digibuc.ro

comitele Brașovului și Misck, banul Slavoniei, să ajute la lățirea credinței catolice în acele părți, „ipsis partibus"[59]). O altă scrisoare de același conținut e adresată și lui Filip comitele palatin, lui Mihail comitele Secuilor și altor nobili dela Curte și o a treia lui Carol Robert însuși[60]). Apelul fiind adresat nobililor unguri, regelui Ungariei, lui Basarab și banului Slavoniei, ofensiva nu putea fi îndreptată în niciuna din aceste părți. Astfel, nu va fi cu totul greșită afirmațiunea că această ofensivă era îndreptată împotriva Moldovei sau a Munteniei neocupate încă de Basarab, unde locuiau Tătarii și Românii schismatici, cari neliniștea regatul ungar și propaganda catolică, iar prin cuvintele *„ipsis partibus"*, trebue să se înțeleagă acele părți moldovene sau muntene estice, unde de fapt s'au convertit de curând, spune un document din 1328, mai mulți Cumani și Români[61]). De fapt, în veacul al XIV-lea, cea dintâi tentativă de pătrundere a influenței occidentale în Moldova este în legătură cu activitatea misionarilor franciscani din Caffa, pe la 1317[62]). Peste cinci ani, din aceleași părți ale Crimeii, vor veni alte tentative, și, în sfârșit, pe la 1325, papa Ioan XXII, permite călugărilor predicatori să trimită câțiva frați în acele părți, pentru a converti populația la catolicism[63]). Dându-și seama papa că numai încercările de acest fel nu aduc rezultatele dorite, face apel la căpeteniile amintite mai sus, cerându-le concursul.

Rezultatul cel mai important al acestei expediții-cruciate este însă altul: extensiunea statului muntean și în aceste părți. Toți cercetătorii cari s'au ocupat de conflictul dintre Carol Robert și Basarab, conflict terminat cu dezastrul dela Posada, dau ca motiv tentativa lui Basarab de a se elibera de sub tutela ungu-

---

[59]) „Ad cultus in ipsis partibus catholice fidei ampliandum". *Reg. Vat.* Vol. 114, f. 156 161, ep. 981—983.

[60]) *Ibidem.*

[61]) Densușianu—Hurmuzaki, *Documente*, vol. I, part. 1, p. 609.

[62]) N. Iorga, *Istoria Românilor.* Vol. III. București, 1937, p. 203.

[63]) *Reg. Vat.* Vol. 78, f. 66, ep. 212 și *Reg. Av.* Vol. 22, f. 89.

www.digibuc.ro

rească, ocupând şi Banatul de Severin[64]). Primul motiv pare verosimil şi pentru aceasta Basarab, în 1329, primeşte şi pe fiii rebeli ai lui Ladislau refugiaţi la el, după ipoteza d-lui prof. I. Lupaş[65]), după cum poate să fie şi el cuprins între acei „necredincioşi" ce comiteau atâtea fărădelegi în cuprinsul regatului ungar, împreună cu aceiaşi fii ai lui Ladislau şi cu Moise fiul lui Moise, Ioan fiul lui Teodor, amintiţi mai sus, la care se adaogă şi un Nicolae de Tălmaciu, care ocupă Săliştea şi „novem villas olaceas", în ţara Amlaşului[66]).

Când o atât de intensă viaţă românească se manifesta peste tot, era natural ca Basarab să se gândească să-şi extindă domeniul său, mai ales în părţile estice, locuite la fel de Români şi unde nu era încă o organizaţiune politică consolidată. Indemnul, pe care papa i l-a făcut la 1327 de a contribui la lăţirea credinţei catolice „in ipsis partibus" era bine venit pentru el. Basarab, cu ceilalţi demnitari, numiţi în scrisorile papale, a mers

---

[64]) Aceasta este opinia, cu excepţia lui Xenopol, a tuturor istoricilor cari au cercetat această chestiune: N. Iorga *(Istoria Românilor*, vol. III, p. 177, 181); B. P. Haşdeu *(Negru Vodă*, p. CLXXXIX); A. Bunea *(Incercare de istoria Românilor până la 1382.* Bucureşti, 1912, p. 150); D. Onciul (*Originile Principatelor*, p. 53, 179 180); Seton-Watson (*Histoire des Roumains.* Paris, 1938, p. 29); C. C. Giurescu *(Istoria Românilor*, vol. I, p. 351); I. Lupaş *(Lupta dela Posada*, în *Anuarul Com. Mon. istorice. Secţ. pt. Transilvania*, 1930—31, p. 186); I. Minea *(Războiul lui Carol Robert, Cercetări Istorice*, 1929—1930, p. 337); N. A. Constantinescu *(Bătălia dela Posada 1330.* Bucureşti, 1930, p. 24—25), etc. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, III, p. 69, dă ca motiv al conflictului faptul că Basarab a ocupat tronul fără a cere voie regelui ungar, însă azi, când se ştie că domnia lui Basarab a început la sfârşitul sec. XIII sau la începutul celui următor, nu se mai poate susţine că acest conflict să fi izbucnit după 30 de ani.

[65]) *Un voevod al Transilvaniei în luptă cu regaiul ungar* în *Fraţilor Ion şi Alexandru Lapedatu.* Bucureşti, 1936, p. 402, părere ce cu mai multă probabilitate poate fi adevărată, spre deosebire de cea a lui A. Pór, *László erdélyi vajda*, în *Erdély Múzéum.* An. VII, p. 480, care susţinea că fiii lui Ladislau s-ar fi refugiat în Serbia la cumnatul lor Ştefan Uroş. Insă sora lor, soţia lui Uroş, era moartă din 1326 astfel că cealaltă soţie nu va fi fost prea mulţumită de a primi la curte pe fraţii celeilalte soţii care ar fi putut influenţa asupra regelui.

[66]) Densuşianu—Hurmuzaki, *Documente*, vol. I, part. I, p. 584, 589 şi 592.

www.digibuc.ro

și a ocupat regiunile amintite, deoarece după un an se știe că s'ar fi convertit unii Cumani și Români din acele părți[67]), însă după aceea Basarab n'a mai voit să restitue regelui ungar teritoriile ocupate, asupra cărora Carol invoca drepturile coroanei ungare. In trei documente: unul din 1330, altul din 1332 și al treilea din 1351, se dă ca motiv al conflictului din 1330, ocuparea din partea lui Basarab a unor teritorii de ale regelui[68]).

Impotriva părerii generale că aci ar fi vorba de Banatul de Severin, trei motive se pot aduce pentru înlăturarea acestei opiniuni și anume: Banatul de Severin era o organizațiune distinctă de regatul ungar, numit totdeauna deosebit, cu numele său și niciodată cu cel generic de „quaedam partes"; în documentele date de însuși Carol, în anul războiului sau mai târziu, se spune clar că regiunile ocupate de Basarab erau „ținuturile și marginile Regatului" ungar „in terra transalpina", adecă în Muntenia; ori vanitosul rege nu putea afirma că Banatul de Severin făcea parte din Muntenia, recunoscând, în felul acesta, dreptul lui Basarab asupra lui; pe lângă acestea, chiar în anul 1330 găsim un ban de Severin, în persoana lui Dionisie, care deține această demnitate, în mod permanent, până la 1335. Un învingător cum a fost Basarab la 1330, nu ar fi restituit învinsului regiunea pentru care s'a luptat. Nici despre oarecari regiuni mărginașe din Transilvania ca Mehadia sau Amlașul nu poate fi vorba, căci în acest caz regele ungar n'ar fi spus că erau „in terra transalpina". „Ipsis partibus" din documentul dela 1327 sunt acele din „terra transalpina" din documentul din 1332 pentru care s'a făcut războiul din 1330 și cari nu pot fi decât părțile estice ale Munteniei, sau cele sudice ale Moldovei, care

---

[67]) *Ibidem*, p. 609.

[68]) „Propter occupationem terrarum et confiniorum regni nostri . . ." sau, „Ad recuperandum quasdam partes predicti regni Ungariae per Bozorab Vayvodam infidelem occupatas" sau în sfârșit „et quaedam confinia regni nostri, que in terra Transalpina per Bazarab, filium Tochomery scismaticum in nostrum et sacre corone non modicum derogamen detinebatur". *Ibidem*, p. 624—625 și vol. I, part. 2, p. 14, și V. Motogna, *Iarăș lupta dela Posada*, în *Revista Istorică*, 1923, An. IX, p. 82.

www.digibuc.ro

de fapt se ştie că făceau parte din Principatul lui Basarab şi mai târziu. Chiar în aceste părţi se constată, la începutul sec. XV, o întreagă serie de sate numite Olteni, care dau numele întregii regiuni dintre Dunăre şi Siret[69]). Partea occidentală a Munteniei, Oltenia, a avut de suferit mult de pe urma campaniei lui Carol Robert; Banatul de Severin, rămas în posesiunea regelui ungar, cuprindea şi partea apuseană a Olteniei, şi o parte dintre Românii din această regiune nu se mai simţeau în deplină siguranţă după înfrângerea suferită de stăpânitori la Posada şi astfel e posibil ca Basarab să-i fi colonizat în regiunea cucerită, altfel nu se poate explica numele de Olteni, purtat în această regiune. O dovadă în plus că motivul războiului din 1330 au fost părţile răsăritene şi nu Banatul de Severin, ar fi şi intervenţiunea lui Carol Robert pentru reînfiinţarea episcopiei de Milcovia, sperând ca măcar pe această cale influenţa lui în aceste părţi să se menţină, nădăjduind că Basarab nu s'ar fi opus dorinţei papale. In vederea reînfiinţării episcopiei de Milcovia, Carol Robert trimite la Roma „relatio fide digna" şi se arată gata să ajute pe Vitus de Monteferreo ca să-şi redobândească bunurile bisericii de aici, din mâna „puternicilor acelor regiuni, care le-au usurpat"[70]).

Toate cronicele recunosc ca principal vinovat al războiului din 1330, pe Toma voevodul Transilvaniei[71]), care râvnea anumite teritorii ocupate de Basarab, ba chiar întreagă ţara acestuia, de aceea sfătuind pe rege să întreprindă dezastroasa campanie, neinformându-l obiectiv şi nepregătind îndeajuns lucru-

[69]) C. C. Giurescu, *„Oltenii" şi Basarabia. Colonizări muntene în sudul Moldovei în veacurile XIV şi XV* în *Revista Istorică Română*. Vol. X, pp. 130 131.

[70]) N. Densuşianu—E. Hurmuzaki, *Documente*, $I_1$, p. 622—623.

[71]) *Chronicon Pictum Vindobonense*, în Vol. XI din *Izvoarele istoriei Românilor*. Ed. Gh. Popa-Lisseanu, p. 109 şi la I. Lupaş, *Atacul lui Carol Robert contra lui Basarab cel Mare Domnul Ţării Româneşti* în *Studii, conferinţe şi comunicări istorice*. Vol. II, Cluj, 1940, p. 50; I. Dlugosz în *Opera Omnia*. Ed. Pzdsiecki. Tom. XXIII, p. 135; *A csiki székely kronika*. Ed. L. Szádeczki. Budapesta, 1905, p. 128, 164. Cf. şi O. Popa, *Basarab*, în *Revista Istorică*, 1923, An. XVII, p. 13.

www.digibuc.ro

rile. Informațiunile cronicărești sunt confirmate și de două scrisori, pe care papa le trimite la 1331, una lui Carol Robert și a doua episcopului Transilvaniei. Regele ungar voia să pedepsească pe Toma, dar voevodul, așteptându-se la aceasta, ia măsurile necesare, cerând intervenția papei. Papa, la rândul său, scrie episcopului Transilvaniei să intervină în favoarea lui Toma, să-l împace cu regele, iar regelui îi scrie să-l ierte pe voevod[72]). Că aceste fapte erau consecințele războiului, reiese clar: războiul se sfârșise în luna Noemvrie a anului 1330, iar voevodul trebuia să scrie papei în aceiași lună sau în cea următoare, pentruca răspunsul să fie trimis în luna Ianuarie 1331.

Carol Robert nu putea uita această rușinoasă înfrângere și nu voia să renunțe la regiunile, pentru care purtase războiul și să lase lui Basarab teritoriile ocupate. De aceea se interesa de starea episcopiei de Milcovia, în timp ce se pregătea de revanșa. Acest fapt rezultă din mai multe scrisori ale papei Ioan XXII, prin care se acordă regelui ungar anumite beneficii la 1333 în caz că ar face un nou război și ar alunga pe „schismatici și pe necredincioși" dela frontierele Ungariei: i se acordă favoarea de a putea asculta liturghia înainte de a se face ziuă, când va merge „împotriva păgânilor și a schismaticilor și a rebelilor . . . dela hotarele regatului Ungariei"[73]). Deoarece în 1330 viața sa fusese în pericol, nu știa Carol Robert, dacă se va mai întoarce sau nu din această expediție atât de riscantă. De aceea, vroia să-și știe asigurată succesiunea la tron, cerând papei, ca urmașul său — Ludovic, fiul cel mai mare — să poată fi încoronat numai din partea arhiepiscopului de Strigoniu, cu care era înțeles să nu încoroneze un alt competitor, iar arhiepiscopul de Calocea, episcopii de Oradea și de Zagreb să nu poată încorona pe moștenitorul tronului decât în caz de absență și cu învoirea arhiepiscopului de Strigoniu[74]). Se temea Carol să nu reînvie întâm-

---

[72]) *Reg. Av.* vol. 37, f. 270 și 303 și *Reg. Vat.* vol. 98, f. 197 și 201.

[73]) *Reg. Av.* vol. 44, f. 30.

[74]) *Reg. Av.* vol. 43, f. 308 309. Acest drept îi fusese acordat arhiepiscopului de Strigoniu și din partea papei Inocențiu III, la anul 1209

www.digibuc.ro

plările petrecute cu 30 de ani înainte, cu ocaziunea alegerii sale, dat fiind că dinastia întemeiată de dânsul nu era prea bine consolidată la cârma Ungariei, revoltele ţinându-se lanţ, mai ales în Transilvania.

Frica însă era mare şi Carol, amintindu-şi întâmplarea din 1330, când era să-şi piardă viaţa, cere papei indulgenţă plenară de s'ar întâmpla să moară în războiul împotriva Schismaticilor, Tătarilor şi Păgânilor din vecinătatea regatului său, care făceau continue incursiuni şi necazuri credincioşilor catolici[75]). Prietenia dintre Basarab, Tătari şi resturile de Cumani ce locuiau împreună în Moldova meridională, se manifestase şi în 1330, după cum şi cu ocaziunea ajutorului dat, în acest an, ţarului Mihail al Bulgarilor când în armata lui Basarab se găseau şi „Tătari negri şi Iaşi"[76]). Sub aceşti Tătari, N. Iorga vedea pe Românii din Moldova, pe care Ungurii aveau tot interesul a-i prezenta ca păgâni ce veneau să lupte împotriva purtătorului stindardului de cruciată[77]). Pe lângă aceasta, alături de Tătari totdeauna se pomenesc şi schismaticii, cari nu puteau fi conlocuitori cu Tătarii în Moldova, decât Românii. Lipsesc informaţiuni precise, dacă acest război a avut loc sau nu; mai probabil că frica l-a împiedecat pe Carol Robert să încerce din nou ceeace încercase în 1330. Dar pentru ce voia el să facă un nou război lui Basarab, dacă acesta-i restituise Banatul de Severin, principalul motiv al campaniei din 1330? Motivul este acelaş, care

---

(Cf. *Bullarium Romanorum diplomatum et privilegiorum.* Vol. III. Taurino, 1858, p. 233—234), aşa că, dacă n'ar fi fost un motiv special, regele n'ar fi cerut din nou această confirmare.

[75]) *Reg. Vat.* Vol. 106, f. 13 14. „Cum itaque sicut ex parte tua fuit nobis expositum — scria papa fideles Christi per regnum tuum aliasque terras tibi subditas constituti a Scismaticis, Tartaris et Paganis aliisque permixtis infidelium nationibus impugnationes, depopulationes, servitutes et carceres, aliasque diversarum generarum penas et cruciatus multiplices patiuntur . . . Nos tuis supplicationibus . . . tibi si in bello seu pugna huiusmodi aut ex vulneribus ibi receptis postmodum te mori contigerit, omnium tuorum . . .pluram concedimus veniam peccatorum".

[76]) I. Minea, *Războiul lui Carol Robert,* p. 330.

[77]) N. Iorga, *Istoria Românilor,* vol. III, p. 180.

www.digibuc.ro

a determinat campania încheiată cu dezastrul dela Posada: „illis partibus... in terra transalpina" din documentele din 1327, 1330, 1332 pe care Basarab le ocupase, le deținea încă și le va deține el și urmașii săi.

Indoitul scop, de cucerire și de convertire, se vede și de data aceasta, ca și la 1330, deoarece în acelaș timp, sunt trimiși în aceste părți călugării predicatori[78]). Simultan se porniră din Ungaria stăruințe pentru reînființarea episcopiei de Milcovia, ceeace putea înlesni opera de cucerire visată de regele ungar. Un raport vrednic de crezare — „relatio fide digna" —, care va fi fost alcătuit în cancelaria regelui Ungariei, făcea cunoscut papei că în „regatul Ungariei, înspre hotarele Tătarilor", se găsește o episcopie a Milcoviei, care a fost nimicită, după ce Tătarii i-au distrus biserica și după ce preoții au fost omorîți, iar „proprietățile, bunurile și drepturile i-au fost usurpate de către puternicii acelor regiuni". Reînființarea ei ar fi posibilă, dacă s'ar numi în demnitatea de episcop al Milcoviei franciscanul Vitus de Monteferreo sau de Castroferreo, capelanul regelui Carol Robert[79]). Se poate crede că însuși regele ungar, la cererea capelanului său, ar fi mijlocit pe lângă papă pentru reînființarea episcopiei, arătându-se gata să-i dea ajutor ca să-și redobândească bunurile din mâna usurpatorilor[80]). Vitus de Monteferreo a și fost numit episcop, după cum reiese dintr'o însemnare a cancelariei papale, din 27 Octomvrie 1334[81]).

Această luptă făcea parte dintr'un vast plan de cruciată, proiectată de papa Ioan XXII, fiind cuprinși între dușmani și Turcii. In acest scop este trimis Ioan de Cepeyo, comandantul galerelor regelui Franței, în părțile răsăritene, împotriva ace-

---

[78]) *Reg. Vat.* vol. 106, f. 13 14.

[79]) N. Densușianu—E. Hurmuzaki, *Documente*, $I_1$, p. 622—623.

[80]) Makkay L., *A milkói (kún) püspökség és népei.* Debrețin, 1936, p. 46.

[81]) *Obligationes et Solutiones*, vol. 13, f. 162. Această însemnare înlătură nedumerirea păr. Gh. Moisescu, *Catolicismul în Moldova până la sfârșitul veacului XIV.* București, 1942, p. 31, care spune că nu se știe „temeinic" dacă acest capelan regal a fost sfințit episcop.

www.digibuc.ro

stor duşmani, despre a căror invazie în „Romania" şi alte regiuni răsăritene era anunţat şi Carol Robert[82]).

* * *

Puterea noului Principat danubian, dovedindu-se tot mai mare după 1330, Ludovic, mai realist decât tatăl său, caută alianţa lui Basarab. Aşa se explică întâlnirea dintre regele Ungariei şi Nicolae Alexandru, întâlnire amintită de cronicarul protopop Ioan de Kükülö[83]). Presupunem că motivul principal al acestei întâlniri a fost recunoaşterea din partea lui Ludovic a posesiunilor ocupate de Basarab la 1327—1330, în acest mod putând lupta împreună împotriva Tătarilor. Schimbarea politicii lui Basarab, care din prieten al Tătarilor, la 1330, devine acum duşmanul lor, se explică prin tendinţa lui de a-şi asigura şi în această parte un hotar mai natural, neatins la 1327—1330, un fluviu şi o ieşire la mare; în al doilea rând fiindcă nu voia să devină duşmanul noului rege, mai puternic şi mai curajos decât tatăl acestuia. Documentele noui înlătură orice îndoială în ce priveşte data luptei împotriva Tătarilor şi completează amintita cronică a protopopului Ioan, care nu precizează anul, dar o aşează între primele evenimente ale domniei lui Ludovic, imediat înaintea expediţiei făcută de acesta împotriva Croaţiei, expediţie ce avu loc în 1344—1345. Nu se mai poate susţine că lupta împotriva Tătarilor ar fi avut loc în 1345[84]), ci la 1343, când e dovedit documentar un Andrei ca voevod al Transilvaniei, însărcinat cu conducerea expediţiei[85]). In acest an, papa Clemente VI desleagă, la cererea sa, pe Ludovic de toate pacatele, după cum obţinuse şi tatăl său, în caz că ar muri în lupta

[82]) *Reg. Vat.* Vol. 106, f. 12.

[83]) *Chronicon de Ludovico Rege*, în *Scriptores Rerum Hungaricarum*. Pars. I. Tyrnaviae, 1765, p. 279.

[84]) A. Domanowszki, *Die Geschichte Ungarns*. Muenchen, 1923, p. 101.

[85]) Această dată e considerată şi de D. Onciul, *Originile Principatelor Române*, Bucureşti, 1899, p. 247. Chiar dacă documentul în care se pomeneşte Andreiu ca voevod ar fi fals (Karácsonyi I., *A hamis, hibáskeltü és keltözetben oklevelek kritikai jegyzéke*. Budapesta, 1902, p. 36), nu este exclus ca Andrei să fi fost voevod al Transilvaniei în acel an.

www.digibuc.ro

împotriva Schismaticilor și a Tătarilor vecini cu regatul său[86]). In acelaș an, tot la cererea lui Ludovic. papa-i permite lui și oamenilor săi cari vor merge „contra dictos scismaticos et infideles" să mănânce carne și în zilele oprite de biserică[87]).

Alături de armata lui Ludovic și a lui Basarab luptau și unii voevozi români din Maramureș, în frunte cu Dragoș. Ludovic în anul următor, trebuind să lupte împotriva Croației, fondează în aceste regiuni moldovene, spre Tătari, o marcă de apărare, cu guvernarea căreia fu încredințat acelaș Dragoș, care o va cârmui, împreună cu urmașii săi, până în a șasea decadă a veacului al XIV-lea.

Dar în timp ce regele Ludovic era ocupat cu alte întreprinderi războinice — expediționea împotriva Croației — Tătarii și aliații lor, nefiind distruși cu totul, făcură noui incursiuni în Transilvania și Ungaria, devastând totul în calea lor. La aceste incursiuni se referă trei scrisori papale din anul 1344: în două dintre ele se vorbește despre distrugerea „ultra quadraginta monasteria" de ale ordinului benedictin „a tempore quo infideles Tartari Regnum prefatum Ungariae hostili devastarunt"[88]), iar în cea de a treia se vorbește despre ocuparea unor mănăstiri ale aceluiaș ordin călugăresc, din diecesa Strigoniului și din cea a Calocei, unele de către clerici și altele de către laici, cari le țin ocupate împotriva lui Dumnezeu și a dreptății „ab eo tempore quo Tartari infideles prefatum Regnum Ungariae hostiliter devastarunt"[89]). Amenințările papei nu înfricară pe usurpatorii, care continuau să dețină aceste bunuri și mai departe. dând ocaziune urmașului lui Clemente VI, papei Inocențiu VI, să intervină și el, la anul 1361, pe lângă arhiepiscopul de Calocea și pe lângă episcopul de Oradea[90]). Aceasta

---

[86]) „In bello seu pugna contra Scismaticos, Tartaros et paganos et alias infideles naciones quibus regnum Ungarie est contiguum et vicinum..." *Reg. Suppl.* vol. 2, f. 186.

[87]) *Ibidem.*

[88]) *Reg. Suppl.* vol 2, f. 186 și *Reg. Av.* vol. 74, f. 427.

[89]) *Reg. Av.* vol. 74, f. 427—428.

[90]) Erau amenințate „nonnulae personae tam religiosae quam etiam se-

www.digibuc.ro

înseamnă că bunurile ocupate de acei clerici şi laici, în timpul devastării tătăreşti erau în Transilvania, după cum reiese de altfel din însăşi scrisoarea papei Inocenţiu şi ocupanţii n'ar fi exclus să fi fost persoane de altă religie decât cea catolică, deci Români, catolicii neîndrăznind să nu dea ascultare ordinelor papei.

Presupunem că devastările la care se referă scrisorile amintite au avut loc în acest an 1344, deoarece într o altă scrisoare din 23 Noemvrie 1343 — aşadar înainte de aceste incursiuni — papa, vorbind despre distrugerile săvârşite de Tătarii păgâni asupra mănăstirilor şi bisericilor din Vişegrad, precizează, referindu-se la invaziunea din 1241, „jam decursis centum annis"[91]).

Tot la Românii din Transilvania se referă o altă scrisoare papală de pe la mijlocul veacului al XIV-lea şi anume dela 1353, când papa Inocenţiu VI, la cererea lui Andrei de Ragusa, trimite câtiva „litteratos et eruditos viros" pentru convertirea „scismaticorum et paganorum", din regatul Ungariei[92]). Că sub schismaticii din regatul Ungariei se înţeleg Românii, rezultă clar dintr'un document din acelaş timp — 22 August 1352 — unde se spune că s'au făcut stricăciuni viilor de pe dealul Tybur „per gentes scismaticas, *videlicet per Olacos*, ad castrum Keechkes pertinentes"[93]).

In aceeaşi ordine de idei, confirmând cele de mai sus, sunt ştirile pe care le dau alte scrisori papale. Şi anume în anul 1358, papa acordă indulgenţă plenară credincioşilor, care vor

---

culares nec non . . . laicos", care „occuparunt et occupari fecerunt terras, domos, possessiones . . . dicti episcopi Transilvanensis" *Reg. Av.* vol. 145, f. 343.

[91]) *Reg Vat.* Vol. 137, f. 156—157, ep. 551.

[92]) *Reg. Suppl.* vol. 26, f. 124.

[93]) Cf. *Codex Andegavensis continuatus.* Anjoukori okmánytár. Ed. Nagy I şi Tasnádi Nagy Gy. Vol. V. Budapesta, 1879, p. 603. „Castrum Kechkes" era în comitatul Alba. La 1346 se aminteşte „villa olachalis pro dicto castro Kechkes". Cf. *Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia.* Budapesta, 1941, p. 109.

www.digibuc.ro

vizita bisericile din Zaad[94]), Arnahigh[95]) și Sânmiclăuș[96]), situate „in medio Olachorum, inter nationes protervas", dintre care unii s'au convertit la credința catolică[97]). Interesantă este și o altă scrisoare a papei Inocențiu VI din anul 1356, adecă o confirmare a uneia din anul 1327, prin care Predicatorii din Ungaria erau invitați să predice cruciată „contra omnes Transilvanos, Bosnenses et Sclavoniae", fiind aceștia eretici[98]). Bosniecii și locuitorii Slavoniei, eretici, se știe cine erau. „Transilvanii eretici", împotriva cărora predica papa cruciată, cine puteau fi? Erau aceeași „gens scismatica, videlicet Olachi", din documentul amintit dela 1352. Din scrisoarea papei dela 1356 rezultă un alt fapt important și anume, marea majoritate a Românilor din Transilvania în tot decursul veacului al XIV-lea, încât papa să considere pe toți Transilvanii, „omnes Transilvanos", eretici și să nu specifice că numai o parte dintre ei erau eretici, ceeace înseamnă că populația catolică în aceste părți era cu totul neînsemnată.

* * *

In acest timp, Principatul Țării Românești se consolidează

[94]) Zaad, poate fi un Sat, poate Someșsat de lângă Cluj sau Suat din același județ, plasa Mociu.

[95]) Arnahigh ar putea fi Apahida din același județ, sau din județul Alba, o localitate cu nume mai asemănător negăsindu-se în Transilvania, nici în sec. XIV și nici astăzi. Ne face să credem în identitatea comunei Arnahigh cu Apahida, faptul că Apahida din jud. Cluj se numea totdeauna Oláh Apahida (Cf. I. Pușcariu, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*. Part. I. Sibiu, 1892, p. 71), ceeace ar confirma așezarea ei „in medio Olachorum", sau cea din jud. Alba, se amintește la anul 1343 ca „Apahida villa Olachale". Cf. *Teleki család oklevéltára*, II, p. 71, Zimmermann-Werner, *Urkundenbuch*, II, p. 7 și *Documenta historiam Valachorum* . . . p. 97 98.

[96]) In ce privește a treia localitate amintită, Sânmiclăuș, nu poate fi comuna din jud. Cluj cu acest nume, deoarece aceasta este o comună foarte mică și astăzi, astfel că pe la mijlocul veacului XIV nu putea avea două biserici. Trebuie să fie alt Sânmiclăuș, poate acela din jud. Bihor, plasa Cefa, care de fapt se numea Oláhszentmiklos și care din totalul de 2500 de locuitori, numai 100 erau Unguri, iar restul Români.

[97]) *Reg. Suppl.* vol. 31, f. 65.

[98]) *Reg. Av.* vol. 132, f. 472—473.

www.digibuc.ro

tot mai mult şi de aceea interesul ce i se arată din afară, este din ce în ce mai mare. Aşa la 1360 papa Inocenţiu VI căuta să asigure influenţa bisericii catolice în aceste părţi şi acorda Clarei, Doamna Munteniei, iertarea tuturor păcatelor „in articulo mortis"[99]). Importanţa acestui document constă în faptul că lămureşte originea soţiei lui Alexandru Basarab şi confirmă lipsa episcopului latin din Muntenia în acest timp, care din această pricină era pusă sub jurisdicţiunea episcopiei transilvane. In jurul originii celei de a doua soţii a lui Nicolae Alexandru Basarab, nu toţi cercetătorii au fost de acord. Cel dintâi, Bogdan Petriceicu Haşdeu, cu spiritul său de observaţiune puţin obişnuit, încerca să dovedească, la 1898, că Clara era unguroaică, nepoată a nobilului transilvan Micud[100]). Argumentele sale nepărând convingătoare, istoricii de mai târziu au pus la îndoială originea maghiară a Clarei. D. Onciul credea numai probabil c'ar fi fost din Ungaria[101]), în timp ce N. Iorga o credea convertită numai pe la 1370[102]), pentruca A. D Xenopol să o considere deadreptul o bulgară catolică[103]). Documentul de mai sus, din 1360, înlătură orice îndoială. Căci papa o numeşte „Clara de Ungaria, Voivodissa Wlacie", catolică în acest t'mp şi nu convertită la 1370 sau altcândva mai înainte, în care caz papa n'ar fi uitat să amintească acest lucru, cum face totdeauna în cazuri asemănătoare. Aşadar Clara era din Ungaria, spune papa, iar un document din 1372, dat de Voevodul Vlaicu, în favoarea magistrului „Ladislaus, strenuus miles, filius quondam Ianus Meíster de Doboka, nepos Mikedbani, noster consanguineus dilectus et fidelis"[104]), aşa dar o

[99]) *Reg. Av.* vol. 144, f. 413.

[100]) *Negru Vodă*, p. CCVII—CCXVI.

[101]) *Originile Principatelor Române*, p. 188. Această opiniune e împărtăşită şi de C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, p. 370.

[102]) *Studii şi documente*, I—II, p. XXIII. In sinteza sa de *Istorie a Românilor*, III, p. 186 şi în studiul *„Condiţiunile întemeierii bisericilor române"*, în *Analele Acad. Române. Mem. Secţ. Ist. Ser. II.* Tom. XXXV, p. 390 o consideră o nobilă transilvană însă convertită la catolicism la 1370.

[103]) *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol. III, p. 69.

[104]) Densuşianu—Hurmuzaki, *Documente*, I, part. 1, p. 189 190 şi P. P. Panaitescu, *Documentele Ţării Româneşti*, vol. I, p. 33 34.

www.digibuc.ro

rudă, poate frate cu mama sa vitregă, precizează și mai de aproape originea sa. In al doilea rând, dacă în Muntenia ar fi fost episcopie catolică în acel timp, nu ar fi considerat papa această țară ca aparținând diecesei transilvane: „Wayvodissa Wlacie, Transilvanensis diocesis". In felul acesta documentul de mai sus confirmă un altul din 1369, prin care Vlaicu recunoaște jurisdicțiunea episcopului Transilvaniei, situațiune ce exista din timpul tatălui său, spunea Vlaicu, deci din timpul de când datează documentul nostru[105]).

* * *

In această ordine de idei se situiază și interesul ce-l dovedește papa în acest timp, pentru episcopia Milcoviei. In anul 1353 este ales episcop al acestei diecese Bernard, după moartea ultimului episcop de Milcovia, al cărui nume nu este precizat[106]). Ca imediat predecesor al lui Bernard în episcopatul Milcoviei, se amintește un Toma de Nymti (1347—1348), capelan al regelui Ludovic al Ungariei. Nici acesta nu va fi rezidat în diecesa sa, deoarece în anul următor alegerii sale, Toma „ellectum Mylchoviensem" era trimis ca ambasador al regelui ungar la Veneția pentru încheierea unui tratat de alianță între cele două state[107]). Bula de numire a lui Bernard, confirmă această pre-

---

[105]) *Ibidem*, p. 148—49 și 31—32, „Cui scilicet Ecclesie et eius Episcopo Transilvanensis a temporibus predecessorum nostrorum ac bone memorie condam Alexandri, patris nostri clarissimi, iure diocesano dinoscitur fore subiecta, sufraganeum suum Episcopum . . .". In legătură cu această dependență de diecesa Transilvaniei și cu politica religioasă mai tolerantă a lui Nicolae Alexandru, trebue pusă și știrea găsită într'un „cancionale" provenit din biserica catolică din comuna Sânta Mărie din Secuime, unde în partea calendaristică a manuscrisului, aparținător sec. XIII, se poate ceti următoarea notiță latină: „*Hic obiit Alexander voevoda transalpinus Anno dni millesimo CCC-mo LX-mo quarto*". Cf. Orbán B., *A Székelyföld leirása*. Vol. II. Budapesta, 1869, p. 87, și I. Minea, *Când a murit Alexandru Voevod*, în *Revista Arhivelor*, 1924—1926, An. I. p. 290—291.

[106]) *Reg. Vat.* Vol. 224, f. 122. Cf. și I. Filitti, *Din Arhivele Vaticanului*. Vol. I, p. 5—6.

[107]) Vezi și G. Moisescu, o. c. p. 33—35.



www.digibuc.ro

supunere şi astfel se explică şi faptul, pentru care papa nu precizează numele predecesorului. Dar lucrul se repetă şi sub Bernard, care pentru sărăcia diecezei sale şi pentru a fi stimulat să se ducă în noua-i diecesă, era scutit, în cel dintâi an al numirii, de plată dărilor cuvenite scaunului papal[108]). Bernard stătea într'un oraş din Boemia sau Germania, căci numai aşa se explică însărcinarea pe care i-o dă papa, în anul 1357, să examineze cererea lui Ioan de Castelaţ, care cerea să fie primit în tagma clericilor[109]). In felul acesta şi-a petrecut Bernard timpul până la data de mai sus, când a fost numit episcop de Plock. Aici nu poate păstori liniştit însă, deoarece era în duşmănie cu regele Poloniei, Cazimir cel Mare, lipsindu-i şi adesiunea supuşilor săi. O mulţime de reclamaţiuni şi anchete[110]), încheiate cu aceea a cardinalului Francisc de San Marco, au ca urmare destituirea lui „frater Bernardus, olim Episcopus Mylchoviensis[111]).

* * *

In legătură cu problema unirii bisericilor, problemă ce a preocupat papalitatea veacuri dearândul, se amintesc, la 15 Martie 1353, doi fraţi cu numele Ioan Asan. Papa Inocenţiu VI, cerea „nobilibus viris Iohanni Assani et Iohanni Assani militibus constantinopolitanis"[112]) să-şi dea tot interesul şi să lucreze din toate puterile la Constantinopol pentru ducerea la îndeplinire a unirii bisericilor. Aceşti fraţi[113]), trebue să fi fost

---

[108]) *Obligationes et Solutiones.* Vol. 29, f. 86 şi Şt. Pascu în *Anuarul Institutului de Istorie Naţională din Cluj-Sibiu*, vol. IX, p. 551.

[109]) *Reg. Av.* Vol. 135, f. 397. Cererea lui Ioan de Castelaţ, din 13 Mai 1357, se găseşte în *Reg. Suppl.* vol. 27, f. 124.

[110]) Vezi pe larg la G. Moisescu, *o. c.* p. 35—37.

[111]) *Reg. Suppl.* vol. 34. f. 79.

[112]) *Reg. Vat.* vol. 244 B., f. 82, ep. 185.

[113]) Faptul că amândoi poartă acelaş nume de botez nu exclude înfrăţirea lor, după cum mai târziu cu mai puţin de un veac nu excludea acelaş fapt, înfrăţirea fiilor lui Voicu de Hunedoara, care la fel purtau amândoi numele de Ioan: „utrique Iohanni Oláh filiis condam Woyk de Hunyad". Cf. N. Densuşianu-E. Hurmuzaki, *Documente*, $I_2$, p. 627.

www.digibuc.ro

nepoții împăratului româno-bulgar, Ioan Asan II, mort la anul 1241. Presupunem că erau nepoții acestuia, fiii fiului omonim, căci copiii luau numele tatălui și chiar de aceea papa îi numește pe amândoi Ioan Assani, adecă ai lui Asan. Ioan Asan, fiul împăratului omonim, va fi trecut la Constantinopol după uciderea tatălui său, fiind în conflict cu ucigașii aceluia, și și-a oferit serviciile împăraților din Bizanț, în al căror serviciu rămân și copiii lui, ca „milites".

Papa căuta în deosebi unirea bisericilor, deoarece pericolul turcesc era tot mai amenințător. De aceea Urban V, scria la 1366, arhiepiscopului de Strigoniu și supușilor săi, să predice o cruciată împotriva Otomanilor, fiindcă aceștia atacară și ocupară mai multe teritorii aparținătoare creștinilor[114]). In acelaș an, papa scria lui Ludovic, regele Ungariei, să acorde toate înlesnirile lui Ioan de Riparia, primul camerar al regelui Franței, Carol, și însoțitorilor săi care mergeau să lupte împotriva Turcilor[115]).

* * *

Turcii pătrunseră și în Balcani și țarul Bulgarilor Stracimir este ajutat de aceștia în lupta ce o avea în acea vreme cu Ludovic, regele Ungariei, și cu Vlaicu, Domnul Țării Românești, căruia, pentru a-l atrage de partea sa, Ludovic îi cedează Banatul de Severin[116]) și-i trimite de mai multe ori, în lunile Martie—Iulie 1368, un ambasador în persoana lui Nicolae fiul lui Grigore[117]).

---

[114]) *Ibidem*, p. 123—126.

[115]) *Reg. Vat.* vol. 248, f. 70.

[116]) N. Iorga—E. Hurmuzaki, *Documente*, $XV_1$, p. 2.

[117]) Thaloczy L., *Nagy Lajos és a bolgár bánság*, în *Századok*, 1900, p. 603—605. Un grup de cinci documente, scoase din Arhiva Vaticană, completează știrile privitoare la conflictul pentru Vidin. Acest fapt trebue să se înțeleagă din documentele din anul 1368, în care papa vorbește despre războiul pe care Ludovic îl pregătea împotriva schismaticilor și a teritoriilor lor: „Ad terras Scismaticorum et Pacherinorum fidei catholice inimicorum pro faciendum eis guerram personaliter accedere contigerit". *Reg. Av.*

www.digibuc.ro

Intreprinderile militare erau însoţite totdeauna de intreprinderi de ordin spiritual. Unde se găsea o armată, erau prezenţi peste tot şi călugării franciscani sau dominicani. Tot astfel se întâmplă şi de data aceasta. După o relatare din anul 1368, a vicarului Minoriţilor din Bosnia, opt călugări franciscani, în cincizeci de zile, ar fi convertit „plusquam 200 hominum milliá"[118]), pentru care fapt papa, în acelaş an, felicită pe Ludovic, cu ajutorul căruia s'ar fi săvârşit această operă[119]). Cronica cunoscută sub numele de *Chronicon Gyöngyösense*, informează că la anul 1366, aceşti călugări au construit mai multe convente franciscane: la Orşova, Haţeg, Cuvin, Alsan, Haraco, Cheriş, Sebeş, Inău[120]). Ca o consecinţă a acestor succese, papa cere călugărilor predicatori să înveţe limba popoarelor, în mijlocul cărora activau: „ad discendum linguas illarum partium idoneos esse putaveris", pentru a putea fi convertiţi mai uşor şi ceilalţi schismatici şi necredincioşi[121]). Intr'o scrisoare din anul 1369, papa îndemna pe Minoriţii din Bulgaria, *Valachia*, Serbia

---

vol. 166, f. 484 şi *Reg. Vat.* vol. 257, f. 15. Prin altele i se permite regelui maghiar, să poată asculta liturghia înainte de a se face ziuă, chiar şi în locuri interzise de biserică şi să aibă un altar portativ. *Reg. Vat.* vol. 257, f. 18 şi *Reg. Av.* vol. 168, f. 368. Aceste concesiuni i se fac şi lui Nicolae de Sech şi lui Nicolae, voivodul Transilvaniei, cari însoţeau pe rege în expediţiunea sa.

[118]) N. Densuşianu-E. Hurmuzaki, *Documente*, $I_2$, p. 132. Cronica dela Gyöngyös, *Chronicon Gyöngyösense*, vorbeşte astfel despre acest fapt: „1366... Istius autem tempore videlicet anno domini 1366, devotissimus dominus Ludovicus rex Hungarorum Bulgariam et regna confinibus Hungariae sue subiecit potestate ... fratres mittere in multa copia ... ut inter scismaticos et hereticos verba vite predicando seminarent et eos, qui ex ipsis converterentur, baptizarent". Cf. E. Fermendzin, *Chronicon observantis provinciae Bosniae Argentinaeque ordinis S. Francisci*, în *Starine*, Belgrad, vol. XXII, p. 9.

[119]) N. Densuşianu—E. Hurmuzaki, *Documente*, $I_2$, p. 145—146.

[120]) Cf. *Starine*, XXII, p. 12. Toate aceste localităţi se găsesc în Banat, afară de Haţeg.

[121]) *Reg. Vat.* vol. 249, f. 135. In urma acestei dispoziţiuni, Antoniu de Spoleto, învaţă limba română, în acest fel reuşind să convertească mai mulţi Români din Transilvania, cum rezultă din trei scrisori din anul 1374. Cf. A. Theiner, *Vetera monum. historica Hungarie.* Vol. II, p. 152.

www.digibuc.ro

și Bosnia să încerce convertirea schismaticilor din acele părți și cu exemplul vieții lor[122]) și să trimită misionari și la Tătari, cum se trimiseseră în timpul papei Ioan XXII. Astfel de îndemnuri urmară la scurte intervaluri de timp[123]) iar proselitismul acestor călugări a avut darul să nemulțumească popoarele din acele părți, plătind uneori cu propria lor viață zelul de care erau animați[124]).

* * *

Pe la 1370 Clara trăia încă. Dar la această dată era văduva voevodului Țării Românești. Astfel i se adresează la 18 Ianuarie acest an, papa în cinci scrisori: „Dilecte in Christo filie nobili mulieri relicte quondam Alexandri Weida in Vlachia vidue, salutem"[125]). Papa îi permite prin acele scrisori să asculte liturghia înainte de a se face ziuă și în locuri interzise de biserică; îi permite să aibă un altar portativ, precum și un confesor. Toate acestea dovedesc un fapt: Curtea domnească părăsise

---

[122]) „Quod vos per vestram predicationem et exemplum vitae laudabilis cum auxilio divinae gratiae in Bulgariae, *Valachiae*, Rasciae et Bosnae partibus, in quibus haeretici et scismatici commorantur, ad unitatem et obedientiam et scismaticos iugiter reducere". *Reg. Av.* Vol. 160, f. 100.

[123]) *Reg. Vat.* vol. 250, f. 57.

[124]) După aceeași cronică *Gyöngyösense*, călugării minoriți din Vidin fură omorîți de „scismatici" în prezența Domnului Munteniei, Vlaicu. „Cum christianissimus rex Hungariae Ludovicus, Portam Ferream transiens supradictam Bodoni civitatem cepisset, que sita est in ripa Danubii fluminis, et per fratres nostros, ut in parte dictam est superius, quam plurimum fuissent baptizati, et uniti ecclesie orthodoxe, processus temporis eodem civitas Bozorad scismaticum conscientibus eidem nonnullis civibus proditione fuit capta... Morabantur tunc in civitate decem fratres minores perfectissimi quotidie contra sacerdotes et calugeros, hoc est religiosos hereticos disputando... supradictos tamen quinque fratres inimici fidei in quadam ecclesia invenerunt orantes, et in ipsa furioso impetu unum ex eis in frusta divisum crudeliter peremerunt, alios autem quator ligatis manibus ipsi regi Bozorad presentarunt... Cum igitur fratres sancti nollent fidem negare, inimici fidei, ut occiderentur a rego Bozorad petierunt, rex vero de spoliis et captione civitatis magis sollicitus erat, ab eis faciem avertens penitus nihil respondit...". Cf. *Starine*, l. c., p. 10—12.

[125]) *Reg. Av.* vol. 172, f. 334, 350 și 372 și *Reg. Vat.* vol. 260, f. 9.

www.digibuc.ro

sise capitala şi se găsea în refugiu, unde nu avea un altar stabil. Şi, fiindcă era în călătorie, avea nevoie de o aprobare specială pentru a putea asculta liturghia unde se întâmpla şi la orice oră ar fi fost nevoie. Această situaţiune excepţională a fost creată de războiul ce a avut loc la 1369, între Ludovic, regele Ungariei, şi Vlaicu, Domnul Ţării Româneşti, care fapt a constrâns Curtea să-şi părăsească reşedinţa şi să se refugieze undeva spre Răsărit[126]). Faptul că aceste documente sunt înregistrate numai la începutul anului 1370 în registrele pontificale, se datoreşte întârzierii cu care, din cauza situaţiunii de război din întreaga regiune dunăreană, vor fi sosit la Roma cererile Clarei sau din cauza indolenţei secretarilor curiali.

Aflând papa despre rezultatul războiului — desastruos pentru armatele maghiare —, se grăbeşte să felicite pe Clara pentru conversiunea fiicei sale, regina Bulgariei şi pentru darurile făcute bisericii Sf. Petru şi Pavel din Roma[127]), rugând pe Vlaicu să se convertească el însuşi, astfel putând fi un atlet al lui Christos şi mai valoros[128]).

* * *

Papa Urban V nu se interesează numai de Ţara Românească, ci, cu rezultat ceva mai bun, şi de Moldova. Aici, la episcopia Milcoviei, numeşte la 29 Mai 1364 pe dominicanul Albert de Usk, profesor şi duhovnic papal, ca succesor al lui Bernard de Mazovia, transferat la 1357 în Polonia, la episcopia de Plock[129]). Intre transferarea lui Bernard şi numirea lui

---

[126]) Acest război în afară de cronica protopopului Ioan de pe Târnave (Kükülö), îl mai amintesc şi documentele emanate din cancelaria regală ungară: 16 Sept. 1369, 20 Aug. 1369, 1369 fără lună şi zi, etc. Cf. I. Minea în *Convorbiri Literare*, An. XLIV, p. 1134 şi *Codex Zichy (Zichy családok okmánytára*, ed. Nagy Imre, Nagy Iván şi Véghelyi D.), vol. IV, p. 607, 639.

[127]) N. Densuşianu—E. Hurmuzaki, *Documente*, $I_2$, p. 158.

[128]) *Ibidem*, p. 159.

[129]) *Reg. Av.* vol. 159, f. 117. Cf. şi I. C. Filitti, *Din Arhivele Vaticanului*, I ,p. 7, unde e greşit transcris: *nunc* în loc de *tunc*, vorbind de Bernard „olim Plocensem, nunc (sic) Milcoviensem episcopum".

www.digibuc.ro

Albert — 1357—1364 — scaunul episcopiei de Milcovia rămase vacant. Ca și predecesorul său, tot așa și Albert este scutit de plata dărilor față de scaunul papal, din pricina sărăciei diecesei sale[130]). Lipsesc știrile despre venirea lui Albert în diecesa Milcoviei, mai ales că în această vreme orice influență maghiară era rău văzută în Moldova, iar dominicanilor și franciscanilor le crescuse puterea în așa măsură, încât lipsa episcopului nu era de loc simțită, dacă nu cumva prezența sa era chiar de prisos. Din aceleași motive, papa Urban trimite pe călugării minoriți „ad terram Ruthenorum, *Valachorum*, Tartarorum..."[131]), pentru a converti populația acelor regiuni, făcând parte această măsură din planul general al papalității de a aduce la catolicism pe toți Românii, după convertirea lui Latcu, cu sprijinul asiduu al Clarei și poate prin înclinarea lui Vlaicu.

Căci Latcu, Domnul Moldovei, se unise, puțin mai înainte, cu biserica Romei, din mai multe motive: era înconjurat de două părți de state catolice, Ungaria și Polonia, care dela 1370 aveau un singur suveran, în persoana lui Ludovic; ofensiva catolică în întreg Orientul, prin cele două mari ordine religioase, se părea că va duce la bun rezultat, mai ales că însuși împăratul bizantin, Ioan V. Paleologul, care călătorise chiar la Roma în acest scop, se arăta dispus la o înțelegere cu papa și sub influența lui, păreau înclinați spre aceasta chiar și patriarhii Constantinopolului, Ierusalimului și Alexandriei. Dorința de a

---

130) *Obligationes et Solutiones Camerae*, vol. 36, f. 118.

131) Această măsură rezultă dintr'o confirmare a dispoziținii papei Urban V, făcută de papa Bonifaciu IX în anul 1399. Cf. *Reg. Lat.* vol. 67, f. 199—201. O. Halecki, *Un empereur de Byzance a Rome*. Vingt ans de travail pour l'union des églises et pour la défense de l'empire d'Orient, 1355—1357. Varșovia, 1930, p. 211, crede că papa Urban, în scrisoarea sa din 1 August 1370, făcea aluzie la conversiunea lui Latcu, precum și la progresele catolicismului în Țara Românească, atunci când spunea: „Sicut... audivimus, nonnulli Reges, Principes alii christiani tam clerici et ecclesiaticae personae religiosae et etiam saeculares, quam laici qui extra obedientiam dictae ecclesiae... ad dictam ecclesiam redire seu venire desiderant unitatem ac obedientiam et reverentiam debitam et devotam". Cf. Raynaldus, *Annales ecclesiastici*... *Tom.* VII, p. 181.

www.digibuc.ro

întra în politica europeană ca stat independent, atât din punct de vedere politic cât şi religios, scos de sub jurisdicţiunea episcopului de Haliciu sau de sub aceea a arhiepiscopilor ungari, cu o capitală ridicată la rangul de „civitas" şi cu limba oficială cea latină, după cum aveau toate ţările civilizate ale timpului[132]), vor fi determinat actul lui Laţcu[133]). Astfel Laţcu se va fi lăsat convins de propaganda acelor călugări, cari se îndeletniceau cu opera de proselitism. Aşa înainte de 24 Iulie 1370, se prezentau la Roma călugării minoriţi Paul de Schweidnitz şi Nicolae de Mehlsack având însărcinarea de a arăta papei că Domnul şi poporul moldovean erau înclinaţi să părăsească ortodoxia şi să îmbrăţişeze religia catolică, în schimbul ridicării Siretului la treapta de „civitas" şi a aşezării ca episcop în noul oraş a Franciscanului Andrei. După ce o anchetă se convinge de buna credinţă a lui Laţcu, târgul Siretului este ridicat la treapta de „oraş", declarat scaun episcopal, iar biserica de aici ridicată la rangul de catedrală, dându-i ca eparhie întreagă ţara Moldovei, scoasă de sub jurisdicţiunea episcopului de Haliciu sau de sub a oricărui alt episcop şi pusă sub oblăduirea nemijlocită a Scaunului papal. Astfel e sfinţit, la 9 Martie 1371, ca episcop al Siretului, Franciscanul Andrei Wasilo[134]).

---

[132]) Pentru aceasta Laţcu îşi ia la curtea sa un secretar de limbă latină.

[133]) Corespondenţa între Laţcu şi Papa referitoare la conversiunea Domnului moldovean la N. Densuşianu—E. Hurmuzaki, *Documente*, I$_2$, p. 160—164. Discuţiunea pe larg la Gh. Moisescu, *o. c.*, p. 67—78. N. Iorga, *Condiţiile de politică generală în cari s'au întemeiat bisericile româneşti în veacurile XIV—XV*, în *Analele Acad. Române*. Mem. Sect. Ist. Ser. II. tom. XXXV, 1912—1913, p. 405, spune că „organizaţia catolică a Moldovei sub Laţcu, a fost nu o iscodire diplomatică în vederea întăririi principatului, ci o realitate, cu totul firească dacă ţinem seama de faptul descălecării din Maramureş încă fără viaţă bisericească ortodoxă a nouei ţări a Moldovei". Dacă ar fi fost numai acest motiv, nu s'ar putea explica de ce organizarea bisericii catolice în Moldova a întârziat peste un deceniu dela descălecare. Va fi fost şi aceasta unul din motive, dar nu singurul şi nu cel dintâi.

[134]) Intr'o listă din 1849 a episcopilor catolici din Moldova se dă anul 1370 pentru începutul păstoririi lui Andrei la Siret. Cf. I. Sabău, *O nouă listă a episcopilor catolici din Moldova*, în *Revista Istorică*, 1943, XIX,

www.digibuc.ro

Tot atunci se organizează și episcopatul Siretului, cunoscându-se numele a doi canonici: Derslaŏ Segnei și Nicola Andrei. Celui dintâi i se permite să aibă, pe lângă canonicatul siretean, și un altul[135]), pentru acelaș motiv pentru care se acorda și episcopilor alte beneficii pe lângă cele din episcopia respectivă, iar celui de al doilea i se acordă, pe lângă canonicatul Cracoviei, canonicatul și cancelaria episcopală a Siretului[136]). Aceste documente dovedesc că noul episcopat era bine organizat și că voevodului Lațcu sprijinea pe catolici, pentru a se putea stabili după regulele și uzanța timpului. Că episcopul Andrei rezida în dieceza sa, o dovedește și faptul că avea o cancelarie[137]), cu conducerea căreia era însărcinat Nicolae Andrei de Strenow. „Canonicatuum et prebendam ac cancellariam ecclesie Cerethensis", care poate era și cancelarul sau logofătul Domnului. Ar fi o explicație a lipsei totale de documente interne din timpul cârmuirii lui Lațcu, faptul că acest cancelar era strein de toate obiceiurile țării și astfel el nu va fi scris documente de donațiune — cum sunt aproape toate documentele moldovenești din veacul al XIV-lea — și dacă le va fi scris, cum el stătea și în Polonia, le va fi dus acolo și astfel se vor fi pierdut. Șederea lui Andrei în diecesa sa rezultă și dintr'un alt document din 17 Ianuarie 1372, prin care papa îi încredințează grija credincioșilor catolici de amândouă sexele și de orice condițiune socială, atât clerici, cât și laici din diecesa Haliciului, „cu aceeași putere pe care o ai de drept asupra popoarelor tale din orașul și diecesa Siretului"[138]).

---

p. 235. După P. B. Gams, *Series episcoporum Ecclesiae Catholicae*. Leipzig, 1936, p. 365, un episcop de Siret cu numele Petru ar fi stat la Cracovia.

[135]) *Reg. Av.* vol. 174, f. 121.

[136]) *Reg. Av.* vol. 176, f. 300.

[137]) Toate acestea, infirmă argumentarea destul de silită a păr. Moisescu despre o totală lipsă de organizare a episcopiei catolice de Siret, precum și un total desinteres al lui Andrei față de noua diecesă, unde n'ar fi pus piciorul niciodată. Cf. și Șt. Pascu în *An. Inst. de Ist. Naț.*, IX p.

[138]) „Cum illa potestate quam habes a iure super populorum tuorum civitatis et diocesis Cerethensis". *Reg. Vat.* vol. 264, f. 3.

www.digibuc.ro

Ofensiva catolică cuprinsese întreagă Moldova, deoarece papa voia să facă din această ţară baza activităţii misionarilor catolici în Europa nord-estică. De aceea, în timp ce se ocupa cu organizarea nou înfiinţatei episcopii a Siretului, numeşte un episcop şi pentru diecesa Milcoviei, la 3 Septemvrie 1371, în persoana călugărului augustin Nicolae de Buda[139]), care la fel nu va fi stat în Moldova, deoarece se plânge personal papei pentru lipsurile ce le-ar avea de îndurat acolo[140]) şi de aceea se mulţumeşte cu demnitatea de vicar general al diecesei de Agria, unde-l găsim pe la anul 1375[141]). Această lipsă efectivă a episcopului de Milcovia din diecesa sa, îl făcea pe papa să extindă jurisdicţiunea episcopului de Siret „peste toată ţara sau ducatul Moldovei, cât aparţine numitului duce (Laţcu)"[142]).

În acelaş timp se grăbeşte papa să felicite pe Laţcu, la 25 Ianuarie 1372, pentru trecerea la credinţa catolică şi supunerea sa faţă de biserica Romei, sfătuindu-l să nu se lase ademenit în vreun fel oarecare de soţia sa căre „in prioribus erroribus permanet", ci să stăruie să o readucă şi pe aceasta la credinţa bisericii catolice[143]). In privinţa căsătoriei, papa îi spune că nu doreşte să-l despartă de soţie, dar îi cere să o convertească şi pe ea, căci numai în acest caz copiii născuţi din această căsnicie vor fi recunoscuţi legitimi. Dintr'o altă scrisoare, din 23 Iulie 1372, aflăm că Andrei convertise la catolicism mulţi oameni şi că lucra din răsputeri pentru a readuce şi pe alţii la aceeaşi credinţă, dar că veniturile pentru „mensam episcopalem Cerethensem" nu puteau face faţă trebuinţelor şi demnităţii sale episcopeşti. Din această scrisoare mai aflăm că „ecclesia Certhensis, quae in partibus scis-

---

139) N. Densuşianu E. Hurmuzaki, *Documente*, $I_2$, p. 133.

140) *Ibidem*, p. 176.

141) *Ibidem*, p. 224.

142) „Totam dictam terram seu ducatum Moldaviensem, in quantum ad prefatum ducem pertinet". Cf. *Ibidem*, p. 160—161.

143) *Reg. Vat.* vol. 268, f. 8. Cf. şi W. Abraham, *Biskupstwa lacinskie w Moldawii w wieku XIV i XV*. Liov, 1902, p. 181 şi G. Moisescu, o. c., p. 79—80.

www.digibuc.ro

maticorum constitit", exista și mai înainte de papa Urban V, în timpul căruia „*de novo in cathedralem erecta fuit*" [144]). Despre existența unei biserici catedrale, sau și numai simple, la Siret, înainte de anul 1370, nu avem nicio informațiune documentară în afară de cea de față, astfel că aceasta ar constitui confirmarea tradițiunii populare, după care, pe locul unde era biserica Sf. Ioan Botezătorul din Siret, exista înainte, „o biserică a principelui Sas", cu hramul Sf. Troițe, lucru, ce pare destul de natural, ținând seamă de faptul că acest principe-voevod, era prietenul regelui ungar Ludovic și astfel nu putea fi nici dușmanul catolicismului[145]).

Catolicismul în Moldova se menține datorită călugărilor celor două ordine religioase, mai mult decât datorită episcopi-

[144]) *Reg. Av.* vol. 187, f. 297 și *Reg. Vat.* vol. 283, f. 109—110, ep. 363. Cf. și C. Auner, *Episcopia de Siret*, în *Revista Catolică*, 1913, An. II, p. 243—244.

[145]) Cf. N. Iorga—G. Balș, *Histoire de l'art roumain ancien*. Paris, 1922, p. 45. Lui N. Iorga i se părea dubioasă știrea păstrată de tradițiunea populară, dar documentul de mai sus o confirmă. Ținând seamă de supunerea voevozilor din dinastia Dragoșizilor față de regele ungar, nu e imposibil să-și fi avut o biserică catolică la Siret, unde din cele mai vechi timpuri se face pomenire despre o populațiune streină — mai ales germană — care împărtășea acea credință. Pe lângă motivul de mai sus, mai poate fi adăogat și faptul că cei dintâi voevozi își vor fi extins stăpânirea până acolo, chiar dacă unii studioși n'ar fi înclinați să creadă. (Cf. C. Băcilă, *Hotarul de Apus al Moldovei*, în *Buletinul Soc. Reg. de Geografie*, 1923, An. XLI, p. 44 și C. C. Giurescu, *Cu privire la hotarul de Vest al Moldovei*. București, 1943, p. 1), marca întemeiată după aluvgarea Tătarilor având trebuință de un hotar natural în spre Răsărit, hotar ce-l putea oferi, mai bine decât orice alt element, râul Siret, iar orașul omonim se găsea între râu și munții Carpați, pe lângă faptul că orașul avea comunicație foarte ușoară cu Maramureșul prin numeroasele „obcine", legături necesare primilor voevozi cari nu vor fi întrerupt contactul cu moșiile și cu cei rămași acasă. Din aceste motive, n'ar fi prea riscată afirmațiunea că prima capitală a Dragoșizilor să fi fost chiar în târgul Siretului, unde găsim urme de așezări mai vechi decât la Baia, după cum și o biserică. Cf. și C. Kogălniceanu, *Istoria veche a Românilor*. Vol. I. București, 1938, p. 53. Pentru confirmarea celor de mai sus ar fi și știrea după care, pe la 1340, au fost omorîți la Siret doi Minoriți: Blasiu și Marcu. Cf. L. Wading, *Annales Minorum*. Vol. VII, p. 242.

www.digibuc.ro

lor de Siret sau de Milcovia. Pe la 1345 Franciscanii din Moldova aveau mai multe custodii: Cereth, Cotham (Hotin), Licostomo Album Castrum şi Moldavia[146]), prin care trebue să se înţeleagă oraşul Baia şi nu întreagă Moldova[147]). Despre lucrările misionare ale Franciscanilor moldoveni, aminteşte şi scrisoarea papei Urban V din 24 Iunie 1370, privitoare la întemeierea episcopiei de Siret[148]). Urmaşul lui Urban, papa Grigore XI, prin scrisoarea sa din 16 Noemvrie 1371[149]) reglementează activitatea acestor călugări misionari, astfel acea scrisoare devenind temelia constituţiei acestora, luată ca punct de plecare şi de către papa Bonifaciu IX la 1399. In timpul domniei lui Laţcu Franciscanii se organizează sub conducerea lui Nicolae de Mehlsack şi sub acea a lui Paul de Schweidnitz şi poate a lui Andrei Wassilo, ceeace ar explica şi alegerea acestuia din urmă ca episcop de Siret.

Catolicismul se menţine în Moldova şi după moartea lui Laţcu, sprijinit de sora sa Margareta, mama viitorilor Domni. Ofensiva catolică, începută de papa Urban V, este continuată şi de urmaşul acestuia în scaunul pontifical, Grigore XI, care confirmă, la 1371, o bulă a papei Ioan XXII, confirmată şi de papa Clemente VI, dând instrucţiuni minoriţilor ce mergeau în ţara Saracenilor, Păgânilor, Grecilor, Bulgarilor şi Cumanilor[150]).

* * *

Peste doi ani, (la 1373) i se acordă unui Blasiu, rector al parohiei Chişoda din diecesa Cenadului[151]), anumite beneficii deoarece „aliquos scismaticos de novo ad fidem conversos"[152]) iar

---

[146]) *Bullarium Franciscanum.* Vol. V, p. 602.

[147]) Cf. Gh. Moisescu, *o. c.* p. 87, n. 3.

[148]) „Sed quorundam fratrum minorum predicationibus et doctrinis inducti abnegare volunt omne scisma". Cf. N. Densuşianu—E. Hurmuzaki, *Documente*, I$_2$, p. 168.

[149]) *Ibidem*, p. 176—178.

[150]) *Reg. Vat.* vol. 287, f. 216—218. Cine locuia, pe la 1371, în ţara Cumanilor? Fără îndoială că Românii şi la ei aveau să meargă în misiune minoriţii.

www.digibuc.ro

în 1376, papa scria lui Antoniu, arhiepiscopul de Calocea, că în diecesa sa sunt schismatici care cer dela patriarhul din Constantinopol dispensă pentru căsătorii înrudite[151]). Erau aceeași schismatici pe al căror episcop voia papa Inocențiu III, la anul 1204-1205, să-l readucă sub jurisdicțiunea sa, dacă nu cumva era sub aceea a patriarhului constantinopolitan și care la 1349 aveau un „presbiter olachalis". Ministrul provincial al Minoriților din Ungaria raporta la 1377 papei, că datorită muncii sale și a subalternilor săi se convertiseră, în aceste părți, de puțină vreme, „a paucis citra temporibus", mai mulți schismatici și că în timp de vreo 20 de ani fură convertiți peste cincizeci de mii de schismatici, în afară de copii și femei și că s'ar converti și alții, dacă li s'ar trimite călugări, care să fie în stare să asculte pe neofiți în limba lor[152]).

Intre acești cincizeci de mii de convertiți vor fi fost și aceia, despre care i se relata papei Grigore XI la 1374 „ex relatione fideli" că o parte din neamul cel numeros al Valahilor, cari trăesc la hotarele Ungariei dinspre Tătari[153]), a fost convertită la

---

[151]) In document „Theseuld Cenadiensis diocesis".

[152]) *Reg. Av.* vol. 191, f. 242.

[153]) *Reg. Vat.* vol. 288, f. 44.

[154]) *Reg. Av.* vol. 201, f. 262. „Pro parte tua nobis extitit humiliter supplicatum — scria papa la 1377 — ut cum per eosdem fratres in illis partibus, in quibus ut asseris, a viginti annis citra fere quinquaginta milia hominum, parvulis et mulieribus exceptis, ad enndem fidem catholicam ac eiusdem Romanae ecclesiae unitatem fuerint conversi, huinsmodi fides catholica plurimum augeatur, aliquibus ex fratribus ipsis ad hoc sufficientibus et ydoneis audiendi eorundem fidelium confessiones huiusmodi, ac eis iniungendi penitentiam salutarem quod commissis licentiam concedere dignaremur".

[155]) Acești Românî dela hotarele Ungariei, dinspre Tătari, trebue să fie aceia din colțul sud-estic al Transilvaniei și de pe versantul răsăritean al Carpaților, peste care se întindea autoritatea episcopului Milcoviei și nu cei din Maramureș, cum credea I. Mihali, *Diplome maramureșene*, p. 73, n. 1 și S. Reli, *Biserica ortodoxă română din Maramureș în veacurile trecute*. Cernăuți, 1938, p. 33, căci aceste părți sud-estice se înțelegeau totdeauna sub denumirea de „in regno Ungarie, in finibus videlicet Tartarorum", sau „in confinibus regni Ungarie" și niciodată părțile maramureșene. Cf. și Gh. Moisescu, *o c.* p 47—48, n 5

www.digibuc.ro

catolicism şi că s'ar mai putea converti şi alţii, dacă li s'ar ridica o biserică episcopală şi dacă li s'ar acorda un episcop propriu, în persoana călugărului minorit Antoniu de Spoleto care „linguam dictae nationis (Walachorum) scire asseritur", deoarece nu sunt mulţumiţi cu preoţii unguri. Papa cere, prin trei scrisori din anul 1374, arhiepiscopilor de Strigoniu şi de Calocea, precum şi regelui ungar Ludovic, să cerceteze dacă plângerile de mai sus sunt întemeiate şi dacă Antoniu ar fi potrivit ca episcop pentru Români[158]). Din aceleaşi motive, ca şi la 1204 şi 1234, nici de data aceasta proiectul de înfiinţare a unei episcopii catolice aparte pentru Românii din Ungaria nu s'a realizat, clericilor unguri neconvenindu-le un nou episcop, care le-ar fi restrâns autoritatea şi le-ar fi micşorat veniturile.

* * *

Catolicismul se menţine în Moldova şi după moartea Voevodului Laţcu, sprijinit de sora sa Margareta. In timpul domniei lui Petru, fiul Margaretei (1375—1391), conventul de Siret trece în proprietatea Dominicanilor peregrini[159]). Din anul 1377

---

[158]) Cf. A. Theiner, *Vet. monumenta hist. Hung.* Vol. II, p. 152 şi N. Densuşianu E. Hurmuzaki, *Documente*, $I_2$, p. 219—220. Scrisoarea publicată de Theiner după *Reg. Vat.* vol. 266, f. 61, se găseşte între scrisorile papei Inocenţiu VI, *Reg. Vat.* vol. 244 G, f. 78, ep. 589. Cuprinsul este identic, cu cinci cuvinte în plus în scrisoarea „minută" *(Reg. Vat.* vol. 244 G) şi anume: dnpă „pro regis eternis" este în plus „gloria" şi după „propensins commendatnm" este în plus „ipsiumque benigni favoris auxilio prosequaris". Pe verso stă scris, de o altă mână, adresa: Innocentius VI, IIII Idus octobris, anno quarto. Ludovico regi Ungarie et super conversione Vlachonum Strigoniensis et Colocensis archiepiscopis benigne assistat". R. Yves, *Les minutes d'Innocents VI aux archives du Vatican*, în *Archivi*. Roma, 1942, Vol. II, ser. II, p. 8, o consideră, greşit, ca aparţinând papei Inocenţiu VI. Scrisoarea publicată de N. Densuşianu, după G. Fejér, *Codex Diplomaticus*, vol. IX, part. 4, p. 587, se găseşte şi în *Reg. Vat.* vol. 266, f. 55, fiind adresată arhiepiscopului de Calocea, pe când Fejér şi Densuşianu o publică fără adresă.

[159]) In Siret, deosebit de noua biserică dominicană cu hramul Sf. Ioan Botezătorul, mai dăinnia vechia biserică franciscană, căreia îi vor fi aparţinut cei doi călugări minoriţi: Luca şi Valentin, ucişi pe la 1378 şi înmor-

www.digibuc.ro

se păstrează un decret al generalului ordinului dominican, Elie Raymond, prin care mănăstirile dominicane din Liov, Lanscut, și Przmysl în Galiția, Camenița și Smotrița în Podolia și Siret în Moldova — „in Pruscie (Russiae) et Walachie partibus constitutis", fură dăruite fraților Peregrini[160]). La cererea lui Elie Petit, vicar general al ordinului, papa Grigore XI, la 28 Ianuarie 1378, întărește decretul ministrului general, Elie Raymond[161]).

După moartea lui Lațcu îi mai rămăsese papei o speranță în Margareta[162]), căreia îi încuviințează, la 1377 scrisori similare ca și Clarei, cu câțiva ani mai înainte, adecă de a i se acorda indulgență plenară la sfârșitul vieții. Papa o numește „Margarita di Cereth, Domina Valachie Minoris". Importanța acestui document constă în faptul că acum se pomenește pentru prima oară acest personagiu, care va da loc la atâtea discuțiuni în istoriografia noastră. In acest document apare ca „Domina" Moldovei[163]), iar în 1384 apare ca mamă a voevodului Petru. Cine era această Margareta? Din documente sigure rezultă că

---

mântați la Siret. Tot Margareta a clădit, pe la anul 1377, pentru aceiași Franciscani, o mănăstire la Baia, mai mare decât aceea pe care o aveau la Siret.

160) „In Pruscie et Walachie partibus constitutis, ad societatem dictorum fratrum Peregrinantium specialiter pertinere". *Reg. Vat.* vol. 287, fr 278 și *Reg. Av.* vol. 204, f. 33. Cf. și *Bullarium Ord. F. F. Praedicatorum.* Vol. II, p. 292.

161) Dela această dată Predicatorii din părțile orientale se vor numi Peregrini. Pentru 80 de ani conventele din Moldova și Rutenia rămân sub jurisdicțiunea Peregrinilor. Cf. R. Loenertz, *La société de freres Pérégrinants.* Roma, 1937, p. 1.

162) Aceasta zidi înainte de 1377, în Siret, o mănăstire și o biserică, pentru adăpostirea și folosința călugărilor dominicani, cu hramul Maicii Domnului și al Sfântului Ioan Botezătorul, în partea de Răsărit a orașului, pe coasta unui deal, după cum a constatat-o Bandinus la 1646. Cf. V. A. Urechia, *Codex Bandinus*, în *Anal. Acad. Rom.* Mem. Sect. Ist. Ser. II, t. XVI, 1893—1895, p. 75.

163) *Reg. Vat.* vol. 287, f. 215. Cf. Wl. Abraham, *Powstanie organizacyi kosciola laerinskiego na Rusi.* Vol. I. Liov, 1904, p. 342 și C. Auner, o. c., p. 244.

www.digibuc.ro

era mama vooevozilor Petru şi Roman, iar voevodul Ştefan fiind fratele celor doi, prin urmare era şi mama lui. Că a fost mama lui Petru rezultă din documentul din 1384, dat în favoarea bisericii Sf. Ioan Botezătorul din Siret, unde e numită „illustrissima et nobilissima Domina Margarita, mater nostra dilecta"[164]; că voevodul Petru era fratele lui Roman, reese din scrisoarea regelui Poloniei din 1388 unde se spune: „credinţa noastră şi pentru fratele său (al lui Petru), Roman"[165], după cum şi din vechile noastre cronici. Insă într'un document din 1393 scris în limba slavonă, Roman numeşte pe mama sa Muşata Мꙋшата"[166]. Este însă lucru clar şi totuşi trecut neobservat de istoricii, care s'au acupat cu această chestiune, că Margareta corespunde cu Muşata, ceace înseamnă frumos[167], iar cronicile noastre, precum şi documentul pomenit al lui Roman fiind scrise în limba slavonă de călugări cari cunoşteau bine împrejurările unde scriau, e natural ca şi numele mamei voevozilor pomeniţi să fi fost scris aşa cum se păstra la poporul român. Documentele latineşti însă au tradus numele românesc în latineşte şi astfel aceeaşi persoană avea două nume. In acest caz supoziţia că Margareta ar fi numele catolic şi Muşata cel ortodox, avut

---

[164]) M. Costăchescu, *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*. Vol. I, p. 4—5.

[165]) *Ibidem*, vol. II, p. 606.

[166]) *Ibidem*, p. 14.

[167]) Muşat, atât ca nume propriu cât şi ca nume comun, e puţin probabil să derive din musteus cum crede G. Giuglea, *Etimologii*, în *Dacoromania*, vol. III, 1922—23, p. 767—768. Mai probabilă este derivarea din frumos-frumuşat-muşat, împărtăşită de dl. D. Macrea, şef de lucrări la Muzeul Limbii Române. S. Puşcariu, *Pe marginea cărţilor III*, în *Dacoromania*, VI, 1929—1930, p. 526 dă numele propriu Muşat corespunzător latinescului bellus. Gândindu-ne la floarea ce se cheamă muşeţel, un derivat din muşat, care se mai numeşte şi margarétă, legătura între Muşata şi Margareta, mama voevozilor Petru, Roman şi Ştefan, apare şi mai evidentă, margarita latinesc nefiind altceva decât muşata românesc. Apoi nu trebue uitat nici faptul că această floare, muşeţelul-margareta, se întrebuinţează şi în cosmetică, mai ales în cosmetica populară, ceeace ar putea fi încă o dovadă despre numele ei.

www.digibuc.ro

înainte de convertirea ei la catolicism, trebue înlăturată[168]).

Dar cine era această Margareta-Mușata și cum ajunge a da numele ei unei întregi dinastii? Ca și în jurul numelui, așa și în jurul originii sale, istoricii nu sunt de acord. Unii cred a fi venită din Țara Românească fiind înrudită cu dinastia Basarabilor[169]), alții că ar fi fiica voevodului transilvan Ștefan Chak[170]), alții că ar fi fiica voevodului Latcu și a unei lituane Ana[171]), alții, apoi, că ar fi numai o descendentă a familiei Bogdan, trecută la catolicism[172]). Din documente rezultă însă în mod clar că Mușata-Margareta a fost totdeauna catolică și prin urmare totdeauna s'a numit astfel. Cine era atunci „Margareta Domina Wlachie Minoris" mama voevozilor Petru, Ștefan și Roman? Prima părere, bazată pe frecvența numelui Mușat în Țara Românească, astăzi nu se mai poate susține; a doua la fel cade, deoarece această Margareta se confundă cu soția voevodului Alexandru cel Bun, care purta acelaș nume și care de fapt era fiica voevodului transilvan, Ștefan Chak; a treia părere e răsturnată de un document din 1372, unde se spune clar că

---

168) A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, III, p. 117; D. Onciul, *Din istoria Românilor*, p. 34; I. Minea, *Principatele Române și politica orientală a lui Sigismund*, p. 31—32; N. Iorga, *Istoria Românilor*, III, p. 261; C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, p. 429; C. Kogălniceanu, *Istoria veche a Românilor*, p. 62, etc.

169) B. P. Hașdeu, *Istoria Critică a Românilor*, vol. I, p. 83; A. D. Xenopol, *o. c.*, p. 117; O. Lecca, *Genealogia familiilor boerești*, p. 348.

170) C. Auner, *Episcopia de Siret*, în *Revista Catolică*, II, p. 238; R. Rosetti, *Despre Unguri și episcopiile catolice în Moldova*, în *Anal. Acad. Rom.* Mem. Sect. Ist. ser. II, t. XXVI, p. 293, crede și el că Margareta ar fi venit din Transilvania dar nu precizează a cui fiică ar fi fost. Aceeași părere o are și P. P. Panaitescu, *o. c.*, p. 228.

171) N. Iorga în toate studiile citate susține acest punct de vedere, iar în *Istoria lui Ștefan cel Mare*, p. 22, spune că era înrudită cu regele Poloniei. In *Condițiile de politică generală*... spune că „Mușata, care-și zise în legea cea nouă Margareta, era dreaptă fiică a lui Latcu", părere menționată și în sinteza sa de *Istoria Românilor*, vol. III, p. 255.

172) I. Minea, *o. c.*, p. 33; I. Nistor, *Lucius Aprovianus*, în *Anal. Acad. Rom.* Mem. Sect. Ist. ser. III, tom. XXIII, p. 157; C. Kogălniceanu, *o. c.*, p. 62; C. C. Giurescu, *o. c.*, p. 426, 429; N. Iorga, *Istoria Românilor*, III, p. 255.



www.digibuc.ro

până la acea dată Laţcu nu avea copii[173]). Dacă la 1372 Laţcu nu avea copii cu soţia sa „schismatică" — o altă soţie n'a avut — şase ani mai târziu o fiică de a lui nu s'ar fi putut numi „Domina" şi peste alţi şase ani, aşadar la vârsta de 12 ani, nu putea avea un fiu voevod. Mai probabilă e ultima aserţiune.

După datele cunoscute până acum, încercăm o altă conjectură: pe la mijlocu veacului al XIV-lea, trece Carpaţii, pentru a se stabili în Moldova, din calea opresiunii ungureşti, voevodul maramureşan Bogdan; împreună cu el trec şi alţi voevozi români din Maramureş, care împărtăşeau ideile rebelului Bogdan. Lui Bogdan îi urmează în domnie fiul său Laţcu (1365—1373), trecut la catolicism în 1370 şi care peste trei ani se stinge fără urmaşi în linie bărbătească, punându-se atunci problema succesiunii. Reacţiunea ortodoxă, ce ar fi adus pe tron un principe ortodox, după moartea lui Laţcu, nu se mai poate susţine, iar principele Jurg Coriatovici, nu mai poate fi considerat între voevozii Moldovei[174]). Dar cronicarul polon Dlugosz şi umanistul italian Filippo Buonaccorsi Calimacco povestesc că pe la 1359 voevozii Petru şi Ştefan ar fi avut un conflict pentru succesiunea la tron după moartea tatălui lor Ştefan, voevod al ţării Sepeniţului, voevodat care se afla în partea de miazănoapte a Moldovei, între Prut şi Nistru[175]). Cel dintâi era ajutat de „provincialii unguri", sub care trebue să se înţeleagă Românii veniţi din Maramureş, precum şi de o parte dintre boierii de seamă, iar al doilea de regele Poloniei. Petru câştigă lupta şi rămâne stăpân al ţării. Dlugosz şi Buonaccorsi şi-au luat informaţiunile din tradiţia familiei nobile polone Olesnicki, ai cărei prieteni intimi erau, astfel că data nu e de loc sigură, după cum nici numele personagiilor[176]). Toate analele şi cronicile noastre ates-

[173]) „Prolemque si quam ex dicta uxore tua susceperis in futurum volumus et decernimus legitimam reputari". *Reg. Vat.* vol. 268, f. 8.

[174]) P. P. Panaitescu, *Hrisovul lui Jurg Coriatovici din 1374*, în *Revista Istorică*, Vol. IV, p. 53.

[175]) G. Popovici, *Starostia sepenicensă*, în *Omagiu lui Titu Maiorescu*. Bucureşti, 1900, p. 476—482 şi T. Bălan, *Ţara Sepenicului*. Cernăuţi, 1926.

[176]) Părerile numeroase ale diferiţilor istorici ce s'au ocupat cu această chestiune, sunt înşirate de dl. Gh. Moisescu, *o. c.*, p. 62—63, n. 2—1.

www.digibuc.ro

tează pe un Ștefan ca frate al lui Petru, care a domnit după al treilea frate, Roman[176 bis]). Faptul că în actul, prin care Vladislav ceda Pocuția lui Petru ca amanet pentru banii împrumutați, lipsește pomenirea lui Ștefan, amintindu-se numai Roman, se explică, fiind cei doi frați certați, iar faptul că după aceea Petru devine prieten al regelui polon, se explică prin împrejurarea că Vladislav avea nevoie de banii, pe care Petru era dispus a-i împrumuta. Astfel se strâng și relațiuni de rudenie — conflictele se uită totdeauna când interesele o cer.

Faptul că în povestirea lui Dlugosz despre conflictul dintre cei doi frați se vorbește de „Moldaviae Woyevoda" și de „terra Moldaviae" presupune o epocă mai târzie decât anul 1359, când nu se putea vorbi de o țară a Moldovei. Cronicarul din Thorn a lăsat înregistrat în cronica sa o luptă ce ar fi avut-o Lituanii, la 1377, cu Românii, în care luptă cei dintâi ar fi fost învinși[177]). Ținând seamă de această însemnare, precum și de împrejurările din Moldova din a doua jumătate a veacului al XIV-lea, se poate crede că la această dată s'a întâmplat conflictul între cei doi frați, adecă după moartea lui Lațcu, când aceștia puteau dori puterea în Moldova, și ajutorul lui Ștefan în realitate i-a venit din partea ducelui Wladislav Oppelski și nu din aceea a regelui Casimir[178]). Dela 1374 — moartea lui Lațcu — și până la 1377 — data conflictului — tronul Moldovei va fi fost deținut de Margareta, în numele fiilor săi minori,

[176 bis]) Vom discuta într'o recensie ce va apare în acest *Anuar* părerea lui P. P. Panaitescu, o. c., p. 249, că Ștefan era fiul lui Roman și nu fratele acestuia.

[177]) „1377. Item ante festum nativitatis Christi Lituani processerunt contra illos de Walachia ibi fuerunt victi, ita quod paucos equos abduxerunt". Cf. G. Popovici, *Anul dela Martie în Moldova în timpul lui Alexandru cel Bun*, p .16 și A. Sacerdoțeanu, *Lupta Moldovenilor cu Litvanii în 1377*, în *Fraților Alexandru și Ion I. Lapedatu*, p. 775.

[178]) O. Górka, *Zagadnienie czarnomorskie w polityce polskiego sredniowiecza*, p. 19, fixează data războiului dintre cei doi frați între 1374 — moartea lui Lațcu — și 1379 — moartea Ducelui Wladislaw de Oppeln. Cf. și C. Racoviță, *Inceputurile suzeranității polone asupra Moldovei*, în *Revista Istorică Română*, 1940, An. X, p. 244.

www.digibuc.ro

iar când Ştefan a devenit major şi a voit să ia personal conducerea, fratele său mai mic se revoltă şi ajutat de supuşii care ţineau mai mult la el decât la fratele său, reuşeşte să ia domnia. Astfel se explică şi titlul ce-l dă papa Margaretei „Domina Valachie Minoris", adecă domnind în Moldova.

După toate acestea, trebue să lămurim care era dreptul acestor pretendenţi la tronul Moldovei. In documentul amintit din 1378 întâlnim pe Margareta „Doamna Moldovei", care la 1384 apare ca mamă a voevodului Petru, iar la 1393 a voevodului Roman, fără să se amintească vreodată tatăl acestora. Din aceste fapte rezultă că, datorită mamei lor şi nu datorită tatălui lor, aveau dreptul la tronul statului moldovean, prin urmare mama lor va fi fost descendenta familiei domnitoare până atunci. După cum am văzut mai sus, fiica lui Laţcu nu putea fi, aşa că trebuia să fie fiica predecesorului lui Laţcu, adecă a lui Bogdan, întemeietorul dinastiei şi deci sora lui Laţcu. Din toate aceste fapte se poate conclude că Bogdan şi Maria au avut doi fii, Laţcu şi Margareta-Muşata. Laţcu. urmează tatălui la tron şi după moartea sa, fără descendenţi în ramură bărbătească, era natural să urmeze nepoţii, fiii surorei sale Margareta şi ai voevodului din Sepeniţ, Ştefan. Voevodul din Sepeniţ, soţul Margaretei şi tatăl viitorilor domnitori: Petru, Roman şi Ştefan, nu poate fi Ştefan, nepotul lui Bogdan, după cum încearcă să dovedească, într'un recent studiu, profesorul I. Nistor[179]), deoarece din două documente, unul din 1360 şi altul din 1385, publicate de Mihali[180]), rezultă clar că Ştefan, nepotul lui Bogdan, fiul lui Iuga, a părăsit pe unchiul său, devenind din nou „credincios" regelui ungar[181]). După moartea lui

[179]) Nistor, *Lucius Aprovianus*, p. 157.

[180]) *Diplome Maramureşene*, p. 45, 85.

[181]) I. Urşu, *Relaţiunile Moldovei cu Polonia până la Ştefan cel Mare*. Piatra Neamţ, 1900, p. 26, crede în fel că acel Ştefan voevod, după moartea căruia se luptă fiii săi pentru moştenirea tronului, pricinuind amestecuri streine, nu este altul decât nepotul şi tovarăşul lui Bogdan, amintit în documentul din 1349. (Cf. I. Mihali, *Diplome Maramureşene*, p. 26—27). Deoarece acesta participase la răscoala împotriva regelui ungar, Bogdan i-ar fi acordat, drept răsplată ţinutul Sepeniţului ca feud ereditar. Să fi avut Ştefan, nepotul lui Bogdan, un copil omonim aşa de mare, care să fi rămas

www.digibuc.ro

Lațcu, nepoții acestuia fiind minori, a luat frânele conducerii mama lor, iar la majoratul lui Ștefan, când acesta trebuia să ia personal tronul, se întâmplă neînțelegerea cu fratele său mai mic Petru. Acesta, după moartea tatălui său, Ștefan, unește Principatul moldovean cu voevodatul Sepenițului, pentruca urmașul lui Petru, Roman, să se poată întitula „Marele singur stăpânitor Domn, Io Roman voevod al Țării Moldovei din munte și până la malul mării"[182]; lui Roman îi urmează al treilea frate, cel mai mare dintre frați, Ștefan[183].

In acest mod numele Mușat, dat dinastiei moldovene, nu are niciun temeiu istoric, pentrucă mama voevozilor amintiți Mușata-Margareta nu era decât continuatoarea dinastiei întemeietorului, astfel că dinastia trebue să poarte tot numele lui Bogdan, fondatorul ei, adecă a Bogdanilor, după cum cea din Țara Românească se numește a Basarabilor, după numele întemeietorului. Arborele genealogic al domnitorilor moldoveni până la Alexandru cel Bun ar fi următorul:

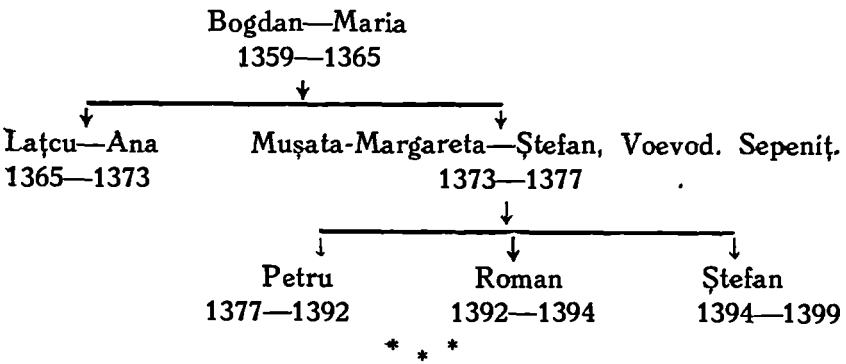


* * *

lângă Bogdan mai departe și care la 1374—1377 să fi avut la rândul său alți copii care să se lupte pentru tron? Este greu de crezut. Nu este nevoie să-l considerăm pe Ștefan, voevodul Sepeniților, numai decât nepotul sau strănepotul lui Bogdan pentru ca acesta să-i fi încredințat cârmuirea unei însemnate părți din țara Moldovei. Ștefan va fi fost un om din imediata apropiere a lui Bogdan — o altă rudă sau om de încredere — care l-a servit și i-a fost de mare ajutor în opera întreprinsă.

[182]) M. Costăchescu, o. c., p. 14.

[183]) Intr'un document din 1400, Alexandru cel Bun amintește pe predecesorii săi astfel: „Pentrn sufletul lui Bogdan Voevod și pentru sufletul

www.digibuc.ro

Situaţiunea părea în această vreme favorabilă propagandei catolice între Români: în 1370 Laţcu îmbrăţişa catolicismul în mod oficial, fondează mănăstiri şi biserici pentru călugării dominicani şi se înconjoară de ei; după moartea lui, sora sa Margareta-Muşata, precum şi Petru, sub influenţa mamei sale şi a soţiei sale tot catolică, din familia lui Vladislav Jagelo, regele Poloniei, se arată şi el prieten al catolicilor şi chiar în timpul domniei sale se construieşte la Siret o nouă biserică pentru Dominicani, cu hramul Sf. Ioan Botezătorul[184]), cărora la 1384 le dăruieşte, înduplecat de rugăminţile mamei sale, venitul cântarului din oraşul Siret.

In Ţara Românească, Doamna Clara era protectoarea, iar fiul său vitreg, Vlaicu, se arăta binevoitor faţă de religia catolică. In timpul domniei sale, călugărilor minoriţi li se permite să construiască „biserici şi capele sau oratorii, campanile, clopotniţe, cimitire şi alte clădiri necesare „in terra Basarat"[185]), sau cum se spune într'o scrisoare din anul 1373 „circa Wlachos scismaticos in maior Wlachia"[186]), drept ce se reînoieşte la 1379[187]). De aceea peste doi ani, papa Urban VI, dădea o dispoziţiune, la 1 Aprilie 1381, generalului predicatorilor, de a institui incvisitori pentru a extirpa ereziile şi schisma: unul în Armenia şi Georgia, altul în Grecia şi Tătaria şi al treilea în „Ruscia et Valachia major et minor[188]). Poate

lui Lascu Voevod şi pentru sufletul lui Petru Voevod şi pentru sufletul părintelui nostru Roman Voevod şi pentru sufletul lui Ştefan Voevod". Cf. M. Costăchescu, *o. c.*, p. 47—48. Nimeni nu putea cunoaşte mai bine decât Alexandru la o distanţă de numai 30 de ani dela moartea lui Laţcu, pe predecesorii săi.

[184]) G. Schmidt, *Romano-Catholici per Moldaviam episcopatus et rei romano catholicae res gestae.* Budapesta, 1887, p. 21, n. 3 apud R. Rosetti, *Despre Unguri şi episcopiile catolice din Moldova*, în *Analele Acad. Române.* Mem. Secţ. Ist. Ser. II, tom. XXVI, 1904, p. 293.

[185]) Hurmuzaki—Densuşianu, *Documente*, $I_2$, p. 193—194.

[186]) *Ibidem*, p. 207—208.

[187]) *Ibidem*, p. 268—269.

[188]) *Bullarium Ord. F. F. Praedicatorum*, Vol. II, p. 299, unde se face însemnarea: Ex Bullario Castelani, p. 68. Autographum est in Coenobio Leopoliensi.

www.digibuc.ro

tot un predicator va fi fost și acel „frater Gregorius Episcopus Severinj nec non partium Transalpinarum", amintit la anul 1382, care sfinția un diacon la Câmpulung, ceeace înseamnă că „partes Transalpinarum" din titlu nu era numai o ficțiune[189]). Chiar și titlul dovedește împrejurările și scopul pentru care s'a întemeiat noua episcopie, dacă ne gândim la titlul mitropolitului ortodox din aceste părți: „Antim, mitropolît al unei părți din Ungrovlahia"[190]). Nicolae Iorga, credea chiar, că numirea lui Daniil Antim s'ar fi datorit slăbiciunii pe care bătrânul mitropolit Iachint o arăta față de catolicism, care pentru acest motiv avea nevoie de supraveghetor[191]).

O parte dintre Românii transilvani era considerată, din partea papalității, trecută la catolicism, după cum rezultă din bulele papei Grigore XI din 1374 și din alta din 1377, referitoare la castrul Megasala din apropierea Oradiei, luat „ex manibus Vallachorum et Scismaticorum", care s'au întors la adevărata credință, părăsind erorile necredinții[192]). Astfel că părea necesar papei Urban VI să numească un incvisitor pentru Principatele Române, considerându-le în sfera de activitate a Predicatorilor, care, dela 1377, se vor numi Peregrini.

In acelaș plan general de convertire se încadrează și dispoziținea pe care papa Clemente VI[193]) o dădea ministrului

[189]) Hurmuzaki—Densușianu, *Documente*, $I_2$, p. 276. Canonicul I. Karácsonyi, într'o scrisoare adresată canonicului Auner, susține falsitatea acestui document, dar Auner nu se mulțumește cu argumentele lui Karácsonyi și de aceea continuă a-l considera autentic. Cf. C. Auner, *Episcopia de Severin*, în *Revista Catolică*, 1913, An. II, p. 55.

[190]) Hurmuzaki—Iorga, *Documente*, XIV, p. 9.

[191]) N. Iorga, *Condițiile în care s'au întemeiat bisericile române* . . . , p. 399. C. Marinescu, *Inființarea mitropoliilor în Țara Românească și Moldova*. București, 1924, p. 15, crede însă că numirea lui Antim s'ar datori extinderii țării, în urma anexării Banatului de Severin.

[192]) Hurmuzaki—Densușianu, *Documente*, $I_2$, p. 240.

[193]) Un alt fapt interesant se observă în acest timp: Polonia recunoștea pe papa roman, Urban VI, iar Ungaria pe papa avignones, Clemente VII. Deoarece Principatele Române se găseau între aceste regate, fiecare din ele căntând să-și exercite influența sau suzeranitatea asnpra lor, amândoi

www.digibuc.ro

Minoriţilor la 31 Mai 1385, de a trimite câţiva călugări să informeze şi să instruiască poporul... în părţile Cumaniei şi pe celelalte neamuri necredincioase din cuprinsul regatului ungar, deoarece mulţi dintre aceşti necredincioşi s'au întors la catolicism[194]). După cum se ştie, sub numele de Cumania se cuprindea Moldova meridională şi partea răsăriteană a Ţării Româneşti. Dar în această vreme nu se mai poate vorbi de Cumania, deoarece pe locul unde fusese aceasta în veacul al XII-lea şi în prima jumătate din cel următor, se născuseră cele două Principate Române: Ţara Românească, pe la sfârşitul veacului al XIII-lea şi Moldova pe la mijlocul celui următor. Că este vorba, în această scrisoare, de regiunile româneşti şi mai ales de cele moldovene, reese din însăşi cuvintele papei, când specifică, că este vorba de o „*novella plantatio*". Este foarte probabil că această „nouă întemeiere"[195]) era Moldova, descălecată cu trei decenii numai înainte. Şi cealaltă afirmaţiune a papei că un oarecare număr dintre schismaticii din Cumania s'au convertit la religia catolică, corespunde adevărului, cum s'a arătat mai sus.

Cu cât Ţările Române făceau progrese tot mai mari, în toate ramurile vieţii politice, cu atât interesul papilor de a le aduce în sfera lor de activitate se dovedeşte tot mai mare. Şi s'a întâmplat ca pe scaunul pontifical să ajungă în acest timp unul dintre cei mai activi şi mai energici papi, Bonifaciu al IX-lea, care va relua firul politicii lui Inocenţiu III, care-l precedase cu două veacuri. Şi interesul papei este explicabil, deoarece

---

pontificii le considerau în sfera lor de activitate. Poate vreun serviciu întru susţinerea cauzei sale va fi adus Ladislau, voevodul Transilvaniei, papei Clemente VII, pentruca acesta să-i acorde, în acelaş an, 1385, o pensiune anuală de trei sute fiorini aur. Cf. *Reg. Av.* vol. 242, f. 154.

[194]) „In partibus Comaniae et aliarum plurium nationum infidelium infra fines Regni Hungariae". *Reg. Av.* Vol. 242, f. 123.

[195]) „Nos desiderantes attente ut huiusmodi *novella plantatio* irrigante domino continuum recipiat incrementum". Cf. *Reg. Av.* vol. 242, f. 123; şi Vlaicu, Domnul Ţării Româneşti, numeşte Făgăraşul „*nova plantatio*", atunci când îi este dăruit lui de către Ludovic al Ungariei, la 1366. Cf. P. P. Panaitescu, *Documentele Ţării Româneşti*, p. 33 35.

www.digibuc.ro

aceste țări altminteră desvoltarea lor naturală: administrativă, politică și culturală.

Țara Românească, cârmuită de Mircea cel Bătrân, urmând drumul trasat de vrednicii săi înaintași ajunge cea mai mare întindere a sa. Basarab cel Mare, o întemeiase și-i dăduse independența. Nicolae Alexandru, îi extinse hotarele până la mare și-i organizase biserica. Vlaicu, cu armele și cu abilitatea sa politică o impuse în fața Europei, extinzându-i hotarele și asupra unor teritorii transilvane, organizându-i viața administrativă și economică. Radu i-a organizat viața mănăstirească și a început zidirea bisericii dela Curtea de Argeș, pentru care fapt vechile cronici îl considerau drept întemeietorul ei. Dan s'a amestecat în rivalitățile ce existau dincolo de Dunăre, astfel Țara Românească, mergând spre cea mai mare întindere teritorială a sa, pe care o va realiza Mircea, care puțin timp după suirea sa pe tron se putea întitula: „Singur stăpânitorul Ioan Mircea, mare Voevod și Domn, din mila lui Dumnezeu și cu darul lui Dumnezeu, stăpânind și domnind peste toată Țara Ungrovlahiei și părțile de peste munți, încă și spre părțile tătărești și Amlașului și Făgărașului herțeg, și domnitor al Banatului de Severin și de amândouă părțile pe toată Dunărea încă până la Marea cea mare și stăpânitor al cetății Dârstorului" [196].

Moldova urmează acelaș drum de progres. Bogdan, cu arma în mână o întemeiază, îi dă independența și pune bazele vieții mănăstirești. Latcu, prin politica sa abilă o consolidează și o face cunoscută Europei. Petru o unifică, îi extinde hotarele adăogând și alte teritorii în partea septentrională și-i pune bazele vieții economice și culturale. Roman îi extinde fruntariile în partea meridională, întitulându-se pompos, ca și contemporanul său din Țara Românească: „Marele singur stăpânitorul Domn Io Roman Voevod al Țării Moldovei, dela munți și până la țărmul Mării" [197]. Ștefan îi consolidează independența

[196]) P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Românești*, p. 82; Idem, *Mircea cel Bătrân*, p. 110 111 și C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, Vol. I, Ed. III, 1938, p. 458.

[197]) M. Costăchescu, *o. c.*, p. 14.

www.digibuc.ro

prin victoria asupra Ungurilor din anul 1395. Şi, în sfârşit, Alexandru cel Bun, care reprezintă momentul culminant al celui dintâi veac de existenţă a noului Stat, ce acum se extinde dela apa Ceremuşului la Nistru şi dela Milcov la Hotin, se războieşte cu succes împotriva cavalerilor teutoni, organizează ierarhia religioasă ortodoxă şi cea mănăstirească, precum îi asigură şi prosperitatea economică şi culturală.

* * *

In această situaţiune, ar fi fost de mare interes pentru papalitate câştigarea Ţărilor Române la catolicism şi papa Bonifaciu IX încearcă prin toate mijloacele a o face: reorganizează episcopatele existente, întemeiază altele, trimite misionari.

Episcopatul de Siret devine cel mai important din Moldova, datorită grijii pe care o arăta Doamna Muşata-Margareta, datorită activităţii intense a Dominicanilor, noui stăpâni ai diecesei şi datorită vecinătăţii Poloniei, sub influenţa căreia era atât ţara cât şi clerul catolic de aici. Sub păstorirea lui Andrei se organizează diecesa. Acel Nicolae de Mehlsack, care în anul 1370 anunţa pe papa Urban V despre dorinţa lui Laţcu de a se converti la catolicism, rămâne în Moldova şi mai departe, fiind, probabil, adevăratul şef spiritual al neofiţilor, mai ales că Andrei, având şi alte însărcinări, în Galiţia şi în Polonia, de multe ori lipsea din eparhia sa. Pe acest Nicolae îl găsim la anul 1387 în demnitatea de „custos" al Moldovei[198]: „frater Nicolaus de Melsaz custos Moldaviensis"[199]). Va fi continuat Nicolae să conducă biserica catolică din Moldova şi în timpul urmaşului lui Andrei, în timpul episcopului Ioan, care de altfel stătea foarte puţin în eparhia sa. La 12 Martie 1388 Andrei este mutat la nou înfiinţata episcopie de Wilno, în Lituania[200]). Dintr'un document din 8

[198]) Cred că acest Nicolae este episcopul Moldovei dela 1383 pe care-l dă lista din 1849. „Anno 1383 successit Nicolaus, pariter de Ord. Minorum". Confusiunea se explică tocmai din pricina rolului important pe care-l deţinea „custodele" Nicolae în conducerea catolicismului moldovean în timpul păstoririi lui Andrei.

[199]) W. Abraham, *Powstanie organizacyi* . . . , p. 381.

[200]) Cf. Gh. Moisescu, *o. c.*, p. 85. Lista din 1849 a episcopilor catolici

www.digibuc.ro

Iunie 1394, cu ocaziunea numirii lui Ștefan Martini ca episcop de Siret și dintr'o confirmare a unei scrisori a episcopului Ioan din anul 1390, confirmare făcută la anul 1403, aflăm că înainte de anul 1394 episcop de Siret a fost un Ioan: „Dudum siquidem bonae memoriae Johanni Episcopo Cerentensi"[201]), spune papa Bonifaciu IX cu ocaziunea numirii lui Ștefan Martini. Așa dar, acest Ioan păstorește în diecesa Siretului dela 1388 — data transferării lui Andrei la Wilno — și până la 1394 — data numirii lui Ștefan Martini. Ioan, cum rezultă din documentul amintit din anul 1390, confirmat 13 ani mai târziu, stătea puțin în diecesa sa, având alte misiuni și însărcinări importante: „Episcopus Cerethensis nec non suffraganeus Cracoviensis et vicarius super totam Jherusalem et in valle Josaphat, penitenciarius domini papae et confessor domini regis et reginae Poloniae"[202]). In această scrisoare, episcopul Ioan mulțu-

---

din Moldova dă ca dată a trecerii lui Andrei la Wilno anul 1386. Cf. I. Sabău, *o. c.*, p. 236. După N. Iorga, *Istoria bisericii românești*, vol. II, Văleni, 1932, p. 317, ar fi fost mutat la 17 Februarie 1387, iar după C. Auner, *Episcopia de Siret*, în *Revista Catolică*, 1913, II, p. 235, tot la 12 Martie 1388.

[201]) *Reg. Lat.* vol. 33, f. 170. Cf. și *Bullarium Ord. F. F. Praedicatorum*, vol. II, p. 344 și I. C. Filitti, *Din Arhivele Vaticanului*, I, p. 16—17. A. Bzovius, *Propago D. Hyacinthii Thaumaturgi Poloni seu de rebus praeclare gestui in Provincia Polonia Ordinis Praedicatorum.* Veneția, 1606, p. 50, îi zice Ioan Sartorius. In sus pomenita listă a episcopilor Moldovei din 1849 se găsește însemnarea: „Circiter anno 1400 creatus fuit Episcopus Seretensis Ioannes Sartorius, pariter de Ord. Praedicatorum". Cf. I. Sabău, *o. c.*, p. 237. N. Iorga, *Studii și documente privitoare la istoria Românilor*, I—II, p. XXIX—XXX, bazându-se pe confirmarea din 1403 a actului din 1390, crede că Ioan a urmat în scaunul episcopal după Ștefan Martini. Adevărat că papa Ioan XXIII, numind pe Toma Grueber ca episcop de Siret la 1413, îi spune că este succesorul unui Ioan (Cf. I. C. Filitti, *o. c.*, p. 26 27), dar acest fapt poate fi explicat sau printr'o confuziune a cancelariei papale, care a uitat sau nu a vrut să considere numirea lui Ștefan Martini, sau că într'adevăr între Ștefan Martini și Toma Grueber, a mai păstorit la Siret încă un Ioan. Dl. R. Câudea, *Der Katolizismus in den Donaufürstentümern*, Leipzig, 1917, p. 27, n. 4, crede identic pe Ioan amintit la 1413 cu acela dela sfârșitul veacului al XIV-lea, ceeace iarăși pare puțin probabil.

[202]) Al. Czolowski, în *Qwartalnik Historyczny*, 1893, An. V, p. 594 și N. Iorga, *Studii și documente*, I—II, p. XLVII.

www.digibuc.ro

meşte prietenilor săi din Siret, care l-au primit bine, „dum apud vos eramus", de unde rezultă că el stătea în Cracovia şi mergea numai din când în când în mijlocul credincioşilor săi moldoveni.

Dar lipsa lui nu se simţea prea mult, deoarece călugării dominicani îl înlocuiau cu succes pentru interesele lor. In timpul păstoririi lui Ioan, exista în Moldova un vicar general al Predicatorilor Peregrini, Elie Petit, căruia i se acordă — chiar din pricina absenţei episcopului —, la 1389, drepturi destul de mari, aproape episcopale: de a acorda sau a retrage favoruri şi funcţiuni nu numai în Principatele Române, dar până în Caffa Crimeii[203]). Exista un „custos", în persoana amintitului Nicolae de Mehlsack, un fel de administrator-supraintendent al diecesei dela înfiinţarea ei. Exista un incvizitor, în persoana lui Ioan Ianitor, „honorabilus pater Ianitor nomine"[204]). Exista un procurator, „famosus vir Johannes... Petri Waivodi procurator"[205]). In timpul păstoririi lui Ioan, se întâmplă la Siret, în biserica Sf. Ioan Botezătorul, la 1391, unele minuni, povestite într'o scrisoare din acelaş an de către episcopul însuşi[206]) şi mai pe larg într'un act notarial din 1402, în care sunt înşirate unele din aceste minuni, verificate prin declaraţiunile mai multor martori[207]).

---

[203]) *Archivum Ord. Praedicatorum* (Roma), *Generalia*, IV 1, f. 228—232. Cf. şi W. Abraham, *Powstanie organizacyi . . .*, *p.* 388—391 şi R. Loenertz, în *Archivum fratrum Praedicatorum*, IV, p. 44. „Item die XXII mensis Junii concessit fratri Helie Petiti, vicario generali societatis, quod possit revocare omnes gratias exemptorias, seu alias qnascnmqne . . .".

[204]) Cf. *Qwartalnik Historyczny*, V, p. 594—598. Intr'nn docnment publicat în *Archivum Fr. Praedicatorum*, vol. VIII, p. 154, se aminteşte nn miracol ca întâmplat „sub Joanne Janitoris vicario Podoliae et Minoris Walachiae generali in conventu Szeretensi circa annum Domini 1391".

[205]) *Ibidem.*

[206]) „De miraculis vobis (clericilor din Siret) a Deo datis et a vobis demonstratis pro salute vestra et fidelium conversione". Cf. *Qwartalnik Historyczny*, V, p. 594.

[207]) „Quod Dens modernis temporibus . . . in civitate Czeretensi Walachiae Minoris homines cepit per multornm miraculorum . . . Nos plures ac multimodos morbidosos insuperque diversis infirmitatibus gravatos per sanqninis stillicidia miraculose in qnodam corporali claustri S. Johannis Baptiste". Cf. *Ibidem.*

www.digibuc.ro

La anul 1394 ajunsese la cârma Moldovei Ștefan, prieten bun al Polonilor, care-l ajutară la obținerea tronului. Această prietenie și supunere politică se resfrânge și asupra vieții religioase a țării sale, căci numai așa se explică acordarea atâtor favoruri pe seama Predicatorilor din Moldova, în cea mai mare parte Polonezi. Papa Bonifaciu IX, apoi, credea sosit momentul pentru ducerea la îndeplinire a scopurilor sale de convertire. De aceea, îndată după moartea episcopului Ioan, numește un altul, în persoana lui Ștefan Martini, poate Rutean de origine și de aceea numit și Ștefan Ruteni[208]). Așa se explică și măsura de constrângere pe care o ia papa Bonifaciu pentru a determina pe noul numit să meargă în eparhia sa, să locuiască în reședința sa și să nu se depărteze de acolo, numai după aceea putând avea actele de numire[209]). In 14 Septemvrie 1395, noul episcop nu era încă sfințit și papa-i permite să poată fi consacrat de orice episcop catolic, asistat de alți doi sau trei episcopi. I se mai cerea ca jurământul depus la consacrare să-i fie trimis la Roma prin nunțiul apostolic sau prin arhiepiscopul de Haliciu, sub jurisdicțiunea căruia era pusă episcopia de Siret[210]). Intârzierea consacrării, cunoscând graba pe care o manifesta papa ca noul episcop să-și ia în primire diecesa, nu se poate

---

[208]) C. Eubel, *Hierarchia catholica medii aevi*, I, p. 189 și *Zur Geschihchte der römisch-katolischen Kirche in der Moldau*, în *Römische Quartalschrift*. Roma, 1898, An. XII, p. 109. R. Cândea, *o. c.*, p. 27, n. 5, crede că Ruteni poate să fie o citire greșită a numelui Martini, puțin probabil însă. In amintita listă din 1849 se spune că la anul 1388 a fost numit episcop al Moldovei din partea papei Urban V „Sthepanus Rutheni, de Ord. Praed.", iar la 1395 „Stephanus Martini, pariter de Ord. Praedicatorum". Confuziunea s'a strecurat în această listă din autorii vechi consultați. Cf. și Lequien, *Oriens christiana*. Paris, 1740, III, coloana 1119 care la fel crede că e vorba de două persoane deosebite.

[209]) „Volumus autem ut quam primum praesentes litteras habueris expeditas, ad Ecclesiam ipsam accedas et resideas personaliter in eadem quodque pontificalia officia extra tuam Civitatem et diocesim Cerethensem, nequeas exercere". *Reg. Lat.* vol. 33, f. 170. Cf. și *Bullarium Ord. Praedicatorum*, vol. II, p. 344 și I. C. Filitti, *o. c.*, p. 16—17.

[210]) *Reg. Lat.* vol. 36, f. 162.

www.digibuc.ro

explica decât prin situaţiunea politică creată de războiul pe care-l pornise Sigismund, regele Ungariei, împotriva lui Ştefan, Domnul Moldovei, la sfârşitul anului 1394, război încheiat, la începutul anului următor prin victoria Moldovenilor. Cu atât mai mult avea papa interes ca noul episcop să fie sfinţit şi să-şi ia în primire diecesa.

O notă din *Bullarium Ord. Praedicatorum*[211]), spune: „Stephanus Martini Episcopus Cerethensis in Valachia. Nunc Bacoviam translatus est Cerethensis episcopatus constitutio LVI Bonifacius IX"[212]). Iosif Maria Martinotti, vicar general în Bacău, scria în raportul său din anul 1779 că pe la 1400, Bonifaciu IX ar fi transferat pe episcopul Ioan Sartorius dela Siret la Bacău. Aceeaşi ştire o dă şi Barnaba Redzierski, fost provincial al Minoriţilor din Polonia, în raportul său din anul 1780, susţinând că documentele pe care se baza, le-ar fi văzut personal şi că pe aceea vreme se găseau în arhiva bisericii Sf. Cruci din Liov[213]), precum se află ştirea şi în lista episcopilor catolici din Moldova din 1849[214]). Probabil Redzierski nu a văzut niciun document, deoarece Ioan — Sartorius — a fost episcop de Siret între anii 1388 şi 1394 şi nu la 1400, când în această demnitate se găsea Ştefan Martini, care deţine această calitate până la anul 1403. Am căutat peste tot în Arhiva Vaticană, însă nu am găsit nicăiri constituţiunea lui Bonifaciu IX prin care să se fi transferat episcopia de Siret la Bacău. Sau n'a existat, sau se va fi pier-

---

[211]) Vol. II, p. 344.

[212]) Ştirea e luată din G. M. Cavalieri, *Galleria de Sommi Pontefici, patriarchi, arcivescovi e vescovi dell'ordine de predicatori.* Vol. I, Benevento, 1696, p. 170, care spune: „Il Fr. Stefano Ruteni fu vescovo di Zeretense o Ceretense o sia di Cereto . . . che la sua sede fu trasferita in Bacovia sotto la metropolita di Leopoldi". Cu siguranţă şi Cavalieri avea ştirea dintr'un izvor polonez, de mâna a doua.

[213]) Kemény I., *Ueber das Bisthum und das Franciskanerkloster zu Bukow in der Moldau*, în *Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denk und Märkwürdigkeiten Siebenbürgens*, 1846, Tom. II, p. 25.

[214]) Acea listă, vorbind despre numirea episcopului Ioan — Sartorius — la 1400 spune: „qui a Bonifacio IX obtinuit translationem cathedrae ex Siretensi ad Bakoviensem civitatem". Cf. I. Sabău, o. c., I. c.

www.digibuc.ro

dut împreună cu alte câteva volume din seria Regesta Lateranensia, în care se găsesc actele emise de papa Bonifaciu IX. Cea dintâi ipoteză pare mai verosimilă.

Keményi I., publica la 1846 copia din 1520 a unei scrisori din anul 1439 dată de papa Eugen IV, văzută de el în arhiva bisericii franciscane din Șoimuș (jud. Ciuc), prin care papa Eugen însărcina pe Benedict, episcopul de Severin. să îngrijească de credincioșii catolici din Moldova. In acea scrisoare se spune că din cauza împrăștierii credincioșilor catolici prin întreagă Moldova, pe lângă episcopia mai veche a Siretului, vacantă încă dela începutul veacului, spre marea pagubă a acelor credincioși, papa Bonifaciu IX, în al treilea an al păstoririi sale, a înființat episcopia Bacăului, pe care papa Ioan XXIII a dăruit-o cu multe drepturi[215]). Scrisoarea aceasta, prin caracterul său intern, pare un fals, întrebuințându-se un stil cu totul deosebit de cel al cancelariei papale din acea vreme. Numele Secuilor e scris Ciculi, pe când în toate scrisorile pontificale, ca și în cele ale lui Eugen IV însuși — în una din 1444 de pildă[216]) — numele acestui popor este scris Siculi. Niciodată amintirea unui papă anterior, într'o scrisoare a papei respectiv, nu se face în felul cum este făcută în scrisoarea prezentă, ci cu „felicis recordationis": „felicis recordationis Urbano V, predecessor noster", „felicis recordationis Gregorio Papae XI, ipsius Urbanus V immediato successori, predecessori nostro", „fel rec. Urbano VI, ipsius Gregorii immediato successori, prede-

---

215) „In terra Moldaviae, ob terrae illius vastitatem, et Christi fidelium incommodam nimis dispersionem, praeter antiquiorem Cerethensem ab initio praesentis saeculi jam vacantem et cum grave Christi fidelium jactura, ne de praesenti quidem restaurabilem, in terrae illius Metropoli Bacchowiensi sancta Bonifacii, huius nominis Pontificis IX pontificatus sui anno tertio solicitudo erexit, ac pia Ioannis huius nominis Pontificis XXIII, pontificatus sui anno quarto liberalitas variis excoluit, ornavitque indultis et praerogativis . . .". Cf. și R. Rosetti, *Despre Unguri și episcopiile catolice din Moldova* în *Analele Acad. Române*, Mem. Sec, Ist. Ser. II, 1905, Tom. XXVII, p. 298.

216) Cf. Hurmuzaki—Densușianu, *Documente*, $I_2$, p. 701—703.

www.digibuc.ro

cessori nostro", etc.[217]). Papa Eugen IV însuşi, într'o bulă din 1433, aminteşte în felul acesta, pe aceiaşi predecesori: „Dudum siquidem felicis recordationis Ioannes Papa vigesimus secundus. praedecessor noster", „felicis recordationis Bonifacii Papae VIIII. praedecessoris nostri"[218]). In registrele papale, nici în cele ale lui Bonifaciu IX, nici în cele ale lui Ioan XXIII şi nici în ale lui Eugen IV nu se găseşte vreo urmă despre această bulă. In sfârşit, bula conţine mai multe greşeli şi confuziuni: după bula prezentă, episcopatul de Siret ar fi fost vacant dela începutul veacului al XV-lea până la acea dată — 1413 —, ori se ştie că dela anul 1394 până la 1412 a fost episcop al acestei diecese Ştefan Martini şi că în anul 1413, însuşi papa Ioan XXIII numeşte ca episcop de Siret pe Toma Grueber şi Nicolae Venatoris[219]) şi papa Martin V, la 1420, numeşte pentru aceeaşi diecesă pe un Ioan, confirmat de însuşi papa Eugen IV, la anul 1434[220]); toate aceste bule de numire se găsesc în registrele pontificale şi despre care cancelaria papei Eugen IV trebuia să ştie, mai ales despre aceea dată de însuşi papa Eugen. Papa Ioan XXIII, chiar în al patrulea an al pontificatului său, anul în care bula falsă a papei Eugen IV pe care o discutăm, pune confirmarea episcopiei de Bacău din partea aceluiaş papă Ioan, întemeiază, la cererea lui Vladislav, regele Poloniei, diecesa „Moldaviensis", cu sediul la Baia[221]), al cărui episcop era, la 1420, Ioan de Ryza[222]), iar la 1438 Petru Czipser[223]), pe când bula papei Eugen, despre care este vorba, spunea, un an mai târziu numai, că nu este nimeni cine să se îngrijească de sufletele credincioşilor catolici din Moldova. Că papa Bonifaciu IX se va fi gândit să întemeieze o episcopie

---

[217]) Cf. *Reg. Lat.* vol. 67, f. 199—201.

[218]) Cf. Hurmuzaki—Densuşianu, *o. c.*, p. 576—578.

[219]) I. C. Filitti, o. c., p. 24—27.

[220]) *Ibidem*, p. 38, 45 şi C. Eubel, *Hierarchia catholica medii aevi*, I, p. 179.

[221]) *Ibidem*, p. 28—30.

[222]) *Ibidem*, p. 35.

[223]) *Ibidem*, p. 46—47.

www.digibuc.ro

nouă pentru Moldova, nu este exclus, dar adevărul e că n'a întemeiat-o. Nu este exclus dacă se ține seama de faptul că acest papă s'a interesat foarte mult de Români și că Voevodul Ștefan îi era favorabil, trebuind să dea ascultare regelui Poloniei, protectorul său. Și de fapt în acest timp, la 6 Ianuarie 1399, prin bula „Exultat cor nostrum", papa Bonifaciu, făcând amintire despre numărul mare al catolicilor din Moldova „minor Walachia", confirmă privilegiile călugărilor Peregrini, îndemnându-i să construiască biserici[224]). In anul următor, unește conventul acestora din Moldova cu acela din Podolia, sub vicariatul general al lui Ioan Ianitor[225]).

* * *

Interesul papei Bonifaciu IX îmbrățișează, alături de Moldova, și Țara Românească. In anul 1390 întemeiază și aici un convent pentru aceiași călugări Peregrini: „in contratis Russiae, Valachiae maioris et minoris", numind vicar al acestora pe călugărul Ioan Strenue, acordându-i depline puteri episcopale: „regendi, gubernandi, visitandi, corrigendi, reformandi, absolvendi et confirmandi seu alios instituendi"[226]). In anul 1394, papa Bonifaciu numește episcop de Argeș, în Țara Românească, pe un Gheorghe, din ordinul eremiților augustiniani, după moartea lui Nicolae Antoniu, numit la 1381[227]). In jurul întemeierii episcopiei catolice de Argeș, se ivește un dubiu: a

---

[224]) *Reg. Lat.* vol. 67, f. 199—201.

[225]) R. Loenertz, o. c., p. 33. Acest fapt ar dovedi relațiunile strânse dintre Moldova și Polonia și în domeniul politic și sub urmașul lui Ștefan, sub Iuga. O altă dovadă despre aceste relațiuni este și faptul că Petru, voevodul Moldovei, în anul 1384, supuse biserica armeană din Moldova, episcopului din Liov; în 1401, întemeindu-se la Suceava un episcopat armean, este supus la fel aceluiași mitropolit din Liov. Cf. P. P. Panaitescu, *Hrisovul lui Alexandru cel Bun pentru episcopia armeană din Suceava* în *Revista Istorică Română*, 1934, An. IV, p. 47—48.

[226]) *Archivum Ord. Praedicatorum* (Roma). *Regesta Generalia IV 1*, f. 228—232. Cf. și W. Abraham, *Powstanie organizacy . . .*, p. 388—391 și R. Loenertz în *Archivum Fr. Praedicatorum*, IV, p. 44.

[227]) *Reg. Lat.* vol. 82, f. 247. Cf. și I. C. Filitti, o. c., p. 14—15.



www.digibuc.ro

fost întemeiată la 1380 cum rezultă din *Liber Cancelariae*[228]) din acel an, sau înainte, cum ar reeşi dintr'un document din anul 1295, dat de papa Bonifaciu VIII şi din confirmarea acestui document, făcută de papa Leon X la anul 1513? Cercetătorii — începând cu Theiner care a publicat cel dintâi aceste documente[229]), — cred că este vorba de o greşală, scriindu-se VIII în loc de VIIII şi astfel bula despre care este vorba ar fi dela papa Bonifaciu IX din 1395 şi nu dela predecesorul său omonim din 1295, cu atât mai mult că în *Regesta Lateranensia*[230]) se găseşte un document de conţinut identic dela Bonifaciu IX, pe când în registrele pontificale ale lui Bonifaciu VIII un astfel de document lipseşte. Ar întări această ipoteză şi faptul că în bula amintită se pomeneşte ca arhiepiscop de Strigoniu un Ioan, care ar fi Ioan de Kanisza (1388—1441), pe când pe la sfârşitul veacului al XIII-lea, arhiepiscop al Strigoniului era Lodomerius (1279—1299)[231]). Cu toate acestea se iveşte şi o contradicţie în bula papei Bonifaciu IX din 1395. In acea scrisoare se spune: „olim Argensi diecesi", Această contrazicere: întemeierea episcopatului în 1380 şi atributul „olim" cincisprezece ani mai târziu, s'ar putea explica prin faptul că episcopul numit la Argeş nu rezida în diecesa sa, lucru ce l-ar confirma şi împrejurarea că la 1382 — numai după un an dela înfiinţare — episcopul de Severin, Grigore, consacra un diacon la Câmpulung, în die-

---

228) *Liber Cancelariae apostolicae vom Jahre 1380 und der Stilus palatii abbreviatus Dietrichs von Nicheim.* Ed. K. Erler. Leipzig, 1888, p. 25—26. W. Abraham, o. c., p. 281, în legătură cu această chestiune publică următoarea notiţă: „Dominus noster d. Urbanus VI, VII idus maii (9 Mai 1380), erexit locum de Argos in Walachia maiori in civitatem et constituit ibi ecclesian cathedralem, cui praefecit in episcopum Fr. Nicolaum Antonii Ord. Praed. et vocatur ecclesiae Argensis in provincia Colocensi". Cf. şi N. Iorga, *Istoria Românilor*, III, p. 250, n. 1. Karácsonyi I., *Az Argyasi (Argesi, Ardsisi) püspökség.* Budapesta, 1905, p. 4, adaogă o notiţă, după care această episcopie ar fi fost înfiinţată „ad instantiam Ludovici regis Hungariae".

229) *Vetera monumenta hist. Hungariae.* Vol. III, p. 602 şi Hurmuzaki—Densuşianu, *Documente*, $I_1^-$, p. 526 şi $I_2$, p. 117—118.

230) Vol. 74, f. 227—229.

231) C. Eubel, *Hierarchia catholica . . .*, p. 464.

www.digibuc.ro

cesa Argeșului[232]). După aceea, papa era informat din partea arhiepiscopului de Strigoniu, care avea tot interesul să-l informeze despre neexistența unui episcop acolo, pentru a-i fi încredințată lui administrarea diecesei; acelaș fapt explică și contrazicerea, după care episcopia de Argeș era supusă jurisdicțiunii arhiepiscopului de Strigoniu, pe când, de drept, era sub aceea a arhiepiscopului de Calocea, ca și episcopia Transilvaniei. Aceste explicațiuni ar fi mai acceptabile decât aceea pe care o da canonicul Auner și anume că ar fi vorba de o confuziune între episcopia de Milcov și cea de Argeș[233]), sau decât aceea pe care o da regretatul Nicolae Iorga și anume că atributul „olim" s'ar referi la unele teritorii transilvane, care înainte făcură parte din diecesa Argeșului și care acum ar fi fost deslipite stăpânirii lui Mircea și astfel și diecesei[234]), știut fiind că Mircea deținea în Transilvania, dacă nu chiar dela începutul domniei sale, cu siguranță de pe la 1388, teritorii mai întinse decât predecesorii săi și că Mircea a păstrat aceste posesiuni și mai târziu până la sfârșitul domniei[234 bis]).

Pentru toate aceste cauze, episcopul numit trebuia să meargă în eparhia sa imediat, să locuiască acolo în persoană, nefiindu-i îngăduit să aibă alte beneficii în afară de orașul și

---

[232]) G. Wenzel în *Columna lui Traian*, III, 1872, p. 100—101. R. Cândea, *Der Katolizismus . . .*, p. 19, explică acest fapt prin confuzia ce domnia în curia romană, care, din cauza schismei ce se soluționă numai peste aproape o jumătate de veac, avea două cancelarii, cu doi papi, care vor fi numit fiecare câte un episcop pentru Țara Românească. N. Iorga în *Convorbiri Literare*, 1904, An. XXXVIII, p. 415, aduce o nouă explicație, care poate fi posibilă și anume, că după marea schismă apuseană fiecare dintre papi numește episcopi: Urban al VI-lea, papa italian, numește, la 1380 pe Nicolae, episcop de Argeș, întemeind diecesa, iar Clemente VII, papa avignones, numește la 1382 pe Grigore, care deși nu ia titlul de Argeș, ci pe acela de episcop al Severinului și al Țării Românești, era totuși episcop catolic în Țara Românească.

[233]) C. Auner, *Episcopia catolică a Argeșului* în *Revista Catolică*, 1914, An. III. p 442.

[234]) N. Iorga, *Studii și documente*, I II, p. XXIV.

[234 bis]) P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân*, p. 189—190.

www.digibuc.ro

diecesa de Argeş[235]). Această măsură era luată deoarece şi ultimul episcop, Francisc din ordinul Carmeliţilor, numit în anul 1390 de acelaş papă Bonifaciu, cum reese din scrisoarea de numire a lui Gheorghe, nu fusese niciodată în diecesa sa şi poate nici nu va fi fost consacrat. Astfel se explică şi faptul că Gheorghe, numit la anul 1394, era considerat ca succesor al lui Nicolae Antoniu cel numit la 1380 şi nu al lui Francisc, numit cu zece ani mai târziu. Nu se ştie ce se va fi întâmplat cu acest Gheorghe, deoarece doi ani după numirea sa, la 1396, se găsea un Nicolae Andrei „Episcopus Argensis în Valachia", care, în acest an, era scutit de dările ce trebuia să le plătească Sf. Scaun, din cauza sărăciei diecesei sale[236]). Nicolae Andrei nu va fi desvoltat o activitate prea mare în diecesa ce i s'a încredinţat spre păstorire, dacă va fi venit vreodată să o viziteze măcar, căci peste trei ani numai (1399), este numit un alt episcop la Argeş, cu numele tot Francisc[237]), căruia i se permite să poată fi consacrat de orice episcop catolic, după cum i se acordase acelaş favor, patru ani mai înainte, lui Ştefan Martini, ales episcop de Siret, dar acest fapt nu va aduce în viitor vreun prejudiciu arhiepiscopului de Calocea, „cui prefata ecclesia metropolitico jure subesse dinoscitur". Se vede că arhiepiscopul de Calocea intervenise, după 1389, pe lângă papa Bonifaciu IX, pentru a-i fi recunoscut acest drept metropolitan asupra diecesei de Argeş şi probându-i drepturile sale cu documente, acestea i-au fost recunoscute. In acelaş an al numirii, Francisc este scutit, după cum fusese scutit cu trei ani mai înainte prede-

---

235) „Volumus autem quod quam primum praesentes litteras habueris expeditas ad ecclesiam ipsam accedas et personaliter resideas in eadem, quodque pontificalia extra civitatem et diocesim Ergensem exercere non possis". *Reg. Lat.* vol. 82, f. 247. Cf. şi I. C. Filitti, *o. c.*, p. 14—15.

236) *Obligationes et Solutiones Camerae*, vol. 48, f. 227 v.

237) „Franciscus electus Argensi", *Reg. Lat.* vol. 69, f. 134 v. Acesta este Francisc de S. Leonard cum rezultă dintr'o notă a *Indicelui* alcătuit de cardinalul Garampi şi care se păstrează în sala de consultaţii a Arhivei Vaticane: „Franciscus de S. Leonard fit episcopus Argensi per obitum. A. B. Bonifacius 9. VII. 10, p. 87. *Indice*, vol. 478, f. 144 v. Volumul la care se referă nota din Indice lipseşte din seria *Reg. Lat.*, fiind pierdut.

www.digibuc.ro

cesorul său Andrei, de dările ce reveneau papei, din aceleași motive[238]). Francisc va fi deținut foarte scurtă vreme demnitatea de episcop al Argeșului, dacă va fi fost consacrat în această demnitate, deoarece din bula de numire a lui Gheorghe Ioan, canonic de Cinci Biserici, ca episcop al Argeșului, la 1402, suntem informați că înaintea acestuia, un oarecare Ioan deținuse această demnitate. Ioan a putut fi episcop de Argeș între anii 1400—1402, așa dar între Francisc și Gheorghe Ioan. Noua numire se face pentru a nu rămâne „acea biserică mult timp vacantă" hotărînd, papa, cum făcuse și în cazurile precedente, ca noul episcop să plece îndată în diecesa sa și să nu poată deține beneficii bisericești în vreo altă diecesă[239]). Din aceeași zi — 20 Februarie 1402 — este datată și hotărîrea de a putea fi consacrat de către oricare episcop catolic specificând, din nou, că acest fapt nu va prejudicia pe viitor dreptul metropolitan al arhiepiscopului de Calocea[240]). Dar una din cauzele frecventelor schimbări de episcopi în diecesele din Țările Române fiind sărăcia „mensei episcopale", în afară de atmosfera puțin favorabilă ce le-o creia populația ortodoxă, preoții și poate Domnii înșiși și continuile amenințări venite din partea Turcilor, care, între 1394—1402, călcară de mai multe ori pământul Țării Românești, papa permite, de data aceasta, noului numit, pentru comoditatea acestuia și fiindcă-l avea în considerațiune deosebită, să poată locui în oricare alt oraș sau diecesă și să-și poată exercita atribuțiunile din oricare alt oraș sau diecesă[241]). In acest fel, papa însuși anulează dispozițiunile din bula de numire, recunoscând titlul de „in partibus" pentru episcopatul catolic din Țara Românească. Dar episcopul Gheorghe Ioan nu

---

238) „Rev. Pater Dominus Franciscus Episcopus Argensis in Valachia, fuit hac vice dumtaxa a prestatione sui communis servitii liberatus propter paupertatem". *Obligationes et Solutiones*, vol. 52, f. 114.

239) *Reg. Lat.* vol. 103, f. 152.

240) *Reg. Lat.* vol. 103, f. 152.

241) *Reg. Lat.* vol. 100, f. 202. Cf. *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia.* Vatikani magyar okirattár. Ser. I, vol. IV, p. 410—412 și I. C. Filitti, *o. c.*, p. 20—21.

www.digibuc.ro

se poate bucura de beneficiile acordate, deoarece în acelaş an moare[242]).

In Ţara Românească, înainte de a se fi întemeiat episcopia catolică de Argeş, se înfiinţase cea de Severin, pe la anul 1376, dar episcopi ai acesteia nu se cunosc înainte de anul 1382, când se pomeneşte episcopul Grigore, ce consacra pe diaconul de Câmpulung[243]). In *Bullarium Franciscanum*[244]) se face amintire despre doi episcopi de Severin: unul numit la anul 1390, cu numele Luca Ioan din ordinul Franciscanilor[245]) şi altul numit după patru ani, cu numele Francisc de Minerva, din acelaş ordin, ca succesor al celui dintâi[246]). Probabil că aceşti episcopi nu vor fi stat în diecesa în care au fost numiţi, deoarece nu se cunoaşte nicio urmă despre eixstenţa lor aici, în afară de cele două mărturii de mai sus şi acelea probabile numai[247]). De fapt în bula din 18 Iunie 1399, prin care se numea Nicolae Dumitru, preposit de Cenad, în demnitatea de episcop al Severinului, se spune că el este succesorul lui Grigore din 1382[248]). Ca şi episcopii de Argeş şi Siret, tot aşa

---

[242]) *Reg. Lat.* vol. 103, f. 283.

[243]) Acel Grigore, pomenit la anul 1246, este episcop de Geurino şi nu de Severin, cum credea Pesty Fr., *A szörényi bánság és Szörény vármegye története*. Vol. I. Budapesta, 1878, p. 332.

[244]) Vol. VII, p. 13, n. 5, p. 42, n. 8.

[245]) „Die 13 Augusti 1390 Lucas Johannis Ord. Min. in (primum) episcopum Severinensis (Turnu Severin in Walachia) promotus esse dicitur".

[246]) „Die 18 Septembri 1394 Franciscus de Minerva alias de Meneva Ord. Min. ecclesiae Severinensis vac. per obitum Lucae Joannis (ex Ord. Min.) in episcopum praefati esse dicitur".

[247]) C. Auner, *Episcopia catolică de Severin*, în *Revista Catolică, 1913*, An. II, p. 156—157, explică acest fapt din pricina marei schisme apusene. Aceştia fiind numiţi de către un antipapă, nu vor fi fost recunoscuţi şi astfel nici trecuţi în registrele papale. St. Lupşa, *Catolicismul la Românii din Ardeal şi Ungaria până la 1556*. Cernăuţi, 1929, p. 71, crede că nici n'a existat această episcopie şi că numai călugării minoriţi, cu grad de arhierei, din 1382 până în sec. XV îndeplineau rol de episcopi misionari, ceeace este exagerat, cel puţin în ce priveşte sfârşitul veacului XIV, când e numit oficial episcop Nicolae Dumitru.

[248]) *Reg. Lat.*, vol. 72, f. 27. Cf. şi *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia*, Ser. I, vol. IV., p. 135—136, 150.

www.digibuc.ro

și acesta de Severin, era obligat să meargă și să locuiască personal în diecesa Severinului[249]). Aceleași motive, ca și în cazul episcopului Gheorghe Ioan dela Argeș, determinară pe papa Bonifaciu IX să acorde și lui Nicolae Dumitru permisiunea sa-și poată păstra demnitatea de preposit în diecesa Cenadului[250]) și să poată fi sfințit din partea oricărui episcop catolic[251]). Este interesant de observat numele noului episcop de Severin: Nicolae Dumitru, puțin frecvent în Occident și mai ales la catolici, ceeace ar putea face să se creadă că acesta ar fi putut fi originar din părțile răsăritene, poate chiar din părțile unde-l găsim în funcțiuni bisericești, Banat, Severin și nu venit din Apus, cum se întâmpla de cele mai multe ori cu episcopii trimiși în părțile noastre.

* * *

In afară de Românii din Principate, amintiți ca popor în general, sau numai conducătorii politici și bisericești catolici ai acestuia, în documentele pontificale se mai întâlnesc Români, luați individual, răspândiți dincolo de granițele celor trei țări românești, îndeplinind funcțiuni bisericești, după trecerea lor la catolicism. Astfel la 26 Octomvrie 1390 se amintește un Stefan Mihail Românul, căruia i se acordă canonicatul bisericii Sf. Martin din Scepus, în arhidiecesa de Strigoniu[252]), iar peste

---

[249]) „Ad predictam ecclesiam Zeurinensem accedas et personaliter resideas in eadem".

[250]) *Ibidem*

[251]) *Ibidem.*

[252]) „Dilecto filio Stephano Michaelis Olah canonico ecclesie Sancti Martini de Scepes, Strigoniensis diocesis, salutem". *Reg. Lat.*, vol. 1, f. 66—67. Intre anii 1245—1248 se amintește, un „Stephanus de Vancsa archiepiscopus Strigoniensis et S. R. E. cardinalis". (Cf. N. Schmitth, *Episcopi Agrienses fide diplomatum concinati.* Vol. I. Tirnavia, 1768, p. 162), care ar putea fi un Vancea, Român; în 1291 se face amintirea unei „villae abatis Olach vocata", în comitatul Pojon. (Cf. Wenzel G., *Codex diplomaticus Arpadianus continuatus.* Arpádkori új okmánytàr. Vol. X, p. 70); acel Ioan Bogdan de Dombre, arhidiacon al Aradului, amintit la 1352 nu poate fi decât Român. (Cf. *Reg. Vat.* vol. 213, f. 41, ep. 7); cinci ani mai târziu, este amintit un „Mihail zis Românul", în importanta demnitate de canonic al

www.digibuc.ro

11 ani, canonicatul bisericii din Abaújvár în diecesa Agriei[253]). In alte două bule din 1402 se amintesc Românii din Cehoslovacia, din jurul Caşoviei şi din Ungaria septemtrională, o parte din care se convertise la catolicism[254]). Tot în Cehoslovacia şi anume în Praga, se aminteşte la anul 1401, un „Petrus Wlach", absolvit de excomunicarea ce se aruncase asupra lui[255]). Aceste documente aduc noui dovezi despre numărul mare şi răspândirea Românilor în aceste părţi din cele mai vechi timupri, atestaţi şi de alte documente precum şi de toponomastică[256]).

Intr'un document din anul 1391 se aminteşte un Român din Polonia, ajuns până în comitatul Gneznen, un „Johannes Alberti de Welachos", căruia i se acordă unele beneficii bisericeşti[257]). Românii din Polonia, ca şi cei din Ungaria şi din

---

întregii biserici catolice transilvane. (Cf. *Reg. Suppl.*, vol. 29, f. 142 şi *Reg. Av.* vol. 137, f. 537—538).

253) „Stephanus Michaeli dictus Ola". *Reg. Lat.* vol. 100, f. 149.

254) „Olachi et Ruteni inibi confinancium (Caşovia) ... multitudo et ipsorum infidelium nonnuli gratia eis afluente divina ad fidem catholicam se converterunt". *Reg. Lat.*, vol, 102, f. 71—72. Cf. *Monumenta Vaticana Hungariae*. Ser. I, vol. IV, p. 415—417.

255) *Reg. Lat.*, vol. 89, f. 236.

256) In veacul al XIII-lea se amintesc nume de locuri de origină română ca: Bona, Crachun, Zembeta, Nanas, Kenes, Valasko, etc. Cf. N. Drăganu, *Românii în sec. IX—XIV pe baza toponimiei şi onomasticei*. Bucureşti, 1932, p. 329, 331.

Pe la 1363 în comitatul Ung. Bereg şi Zemplen, se aminteşte o familie a voevodului român „Michaelis dictus Olah"; un an mai târziu o „comunitas Walachorum", în comitatul Bereg; pe la 1366 această comunitate avea şi „iobagiones predictorum Olahorum", după cum pe la 1370 din nou se aminteşte un „woewoda Walachorum" în acelaş comitat, Bereg. Cf. *Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia*, p. 170; I. Mihali, *Diplome maramureşene*, p. 55, 59; N. Drăganu, o. c., p. 375 şi T. Lehoczky, *Adalékok az oláh vajdák, oláh és orosz kenézek vagy soltézok intézményéhez*, în *Történelmi Tár*, 1890, An. X, p. 167.

257) *Reg. Lat.*, vol. 31, f. 44—45. Este interesant de observat că aceşti Români din Polonia, sau dinspre Polonia, ajung până la Marea Neagră şi în Crimea. In socotelile oraşului Caffa se amintesc, în anul 1470: Teodorus Velachus Pollanus şi Simon Vellacus Pollanus, al căror nume este scris chiar ca şi al lui „Johannes Alberti de Welachos". Că erau Români, re-

www.digibuc.ro

Cehoslovacia, sunt amintiți începând cu sec. XII[258]). După întemeierea Principatului Moldovei, unii dintre partizanii voevodului Sas, ca și mai târziu cu ocaziunea diferitelor conflicte între râvnitorii tronului moldovean, mulți Români trecură în Polonia[259]).

In această ordine de idei, înregistrăm și amintirea părții nordice a Moldovei, pentru prima oară cu numele de Bucovina, la anul 1392, cu douăzeci de ani înaintea amintirii cunoscute până acum, din anul 1412[260]).

* * *

Una dintre problemele ce preocupau în mod permanent pe suveranii din aceste părți europene, în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, era pericolul turcesc. Spiritul de cruciată își manifesta ultimele reflexe și încercările de a grupa o rezistență împotriva lor se manifestau și la curtea pontificală. Astfel papa Urban V scria, la 1366, arhiepiscopului de Strigoniu și

---

zultă și din faptul că numai un an mai târziu, aceștia sunt amintiți numai cu numele de Român, fără atributul „Polanus": Teodorus Velacho și Simion Velacho. Cf. N. Iorga, *Acte și fragmente*, vol. II, p. 47—48.

258) In 1150 o regiune Bolochovo și „zemlja Bolochovskaja", iar la 1231—1235 și cnezii acelor Bolochovi. (Cf. *Letopis po Ipatskomu spisku*, p. 178, 511, 516).

259) Așa la 1359 se amintește un „Stephanus Valachus", care era proprietarul unui întreg sat; la 1377 un „Lodomir Wolosin". (Cf. *Akta Grodzkie i Ziemskie z czasow czeczy postpolitej Polskiej*. Sp. A. Stadnickiego. Vol. VII, Liov, 1882, p. 3, 22). In 1386 se amintește un „Nayn vayvoda Walachorum"; în același an se donează terenuri „cum pascuis Walachorum"; în 1402 se amintește un „Laczko Walachus". (Cf. *Ibidem*, p. 46 și T. Holban, *Românii pe teritoriul polon până în sec. XVII* în *Arhiva din Iași, 1933, An. XL*, p. 41—47). In sfârșit, chiar în Gneznen, se amintește, pe la 1420, una „domina Margareta relicte olim Walach" (Cf. *Monumenta medii aevi historica res gesta Poloniae illustrantia*. Vol. XVI, part. II, Ed. Dr. H. Lewicki, Cracovia, 1891, p. 55).

260) „Per obitum quondam Artleby de Bukowina". *Reg. Lat.*, vol. 25, f. 146—148. Cu ocaziunea încheierii tratatului între Vladislav Jagello, regele Poloniei și Sigismund de Luxemburg, regele Ungariei, la 1412, se amintește „maior Bukovina" și „minor Bukovina". (Cf. Hurmuzaki—Densușianu. *Documente*, $I_2$, p. 485).

www.digibuc.ro

subalternilor săi, să predice o cruciată împotriva Turcilor, pentrucă atacaseră şi ocupaseră mai multe teritorii aparţinătoare creştinilor[261]). In acelaş an, scria regelui Ludovic al Ungariei, să acorde toate favorurile lui Ioan de Riparia, primul camerar al regelui Franţei şi însoţitorilor săi care mergeau să lupte împotriva Otomanilor[262]), poate în ajutorul regelui Ciprului şi a cavalerilor Ierusalimitani, care în acest timp purtau războiu împotriva Turcilor[263]) şi a lui Amedeo de Savoya ce întreprindea o expediţie în Orient, în armata căruia se găseau şi Români, cel puţin individual, cum este acel „Iohannes de Walacca" ce rămânea în slujba împăratului bizantin[264]).

Pericolul otoman creştea tot mai mult. Imperiul bizantin, Bulgaria. Serbia şi regiunile apropiate erau ameninţate direct. Un Ioan Lascaris „miles Constantinopolitanus" din al cărui neam „plures imperatores fuisse percepimus", scria Papa, se transferase în Ungaria, la 1373, pentru a se pune în slujba Regelui ungar şi a lupta împotriva Turcilor[265]). După supunerea completă a Bulgariei şi vasalitatea Serbiei, Muntenia şi Ungaria erau ameninţate direct. Câteva documente aduc ştiri referitoare la această problemă dela sfârşitul secolului al XIV-lea şi începutul celui următor. Un document din 1402 aminteşte expediţiunea Turcilor cari ajunseseră până în Transilvania şi devastaseră oraşul Braşov, împreună cu Românii[266]). Faptul se întâmplase într'o epocă anterioară, pe care documentul nu o precizează. Din cele cunoscute se poate însă stabili că Turcii împreună cu Românii putură ajunge până la Braşov numai în 1395. Sultanul Baiazid-Ilderim nu putea uita ocuparea Silistrei şi a Dobrogei de către Mircea, căci participarea lui Mircea la lupta dela Cossovo, alături de Sârbi, la 1389, nu pare proba-

---

261) Hurmuzaki—Densuşianu, *o. c.*, p. 123—126.
262) *Reg. Vat.*, vol. 248, f. 70.
263) Hurmuzaki—Densuşianu, *o. c.*, p. 134—135.
264) N. Iorga, *Acte şi fragmente*, vol. III, p. 1.
265) *Reg. Vat.* vol. 269, f. 43.
266) *Reg. Lat.* vol. 9, f. 350.

www.digibuc.ro

bilă[266 bis]. De fapt Mircea se aștepta la o expediție turcească și de aceea strânge alianța cu Polonii, în 1390. Expediția Otomanilor bine pregătită, are loc în Octomvrie 1394. Cu toate că Mircea câștigase victoria dela Rovine, nu putuse înfrunta numărul mare al Turcilor și de aceea se retrase în Transilvania. Atunci Turcii, cărora li se alăturară și o parte dintre Români, partizani ai Voevodului Vlad, pus de Baiazid în locul lui Mircea, atacă Transilvania, ajungând până la Brașov, după cum rezultă din documentul amintit. In 1400[267]), când Turcii atacau din nou Transilvania, Românii nu sunt amintiți alături de ei, așa că știrea de mai sus trebue să se refere la anul 1395[267 bis]).

La acest fapt se referă un alt document din 1396 în care papa spune că „mare mulțime de Turci au invadat și intenționează să invadeze Ungaria și alte regate și regiuni învecinate" și că nenumărați creștini „au fost duși cu ei, dintre care mai mulți au fost uciși cu cruzime" și prin urmare se cerea celorlalți regi și principi să vină în ajutorul regelui ungar. Acestora Papa le acorda decimele curiale provenite din orașul Oradea, din regiunea Albei Regale, din dieceza Vespremului și din alte regiuni, decime ce erau destinate bisericii Sf. Petru și Pavel din Roma[268]). Era de așteptat ca puterea Semilunei să nu se oprească aci și de aceea măsuri preventive trebuiau luate. Sigismund, Regele Ungariei, hotărește să organizeze în același an 1390, o cruciată europeană. Rezultatul cruciatei a fost dezastruos, armata creștină fiind distrusă la Nicopole, în Septemvrie 1396. Era așa dar natural ca Turcii să continue acțiunile lor, în anii următori. Fiind cunoscute pregătirile Turcilor, în anul 1400 Papa Bonifaciu IX încearcă din nou formarea unei cruciate împotriva „Baisettum Principis Turcorum" care se pre-

266 bis). P. P. Panaitescu, *o. c.*, p. 218—223.

267) I. Minea, *Principatele Române*, p. 70, 86 și P. P. Panaitescu, *o. c.*, p. 282—283.

267 bis). Cf. și G. Gündisch, *Die Türkeneinfälle in Siebenbürgen bis zur Mitte des 15 Jahrdt*, în *Jahrbücher f. Geschichte Osteuropas*, 1937, II, p. 393.

268) Reg. *Lat.* vol. 37, f. 289—290.

www.digibuc.ro

gătea să extermine oraşul Constantinopol şi regiunile înconjurătoare şi chiar să distrugă „*Walachiae* et Ungariae regnum"[269]), acordând indulgenţe plenare tuturor acelora care vor participa la războiu împotriva păgânilor. In acelaş an, Papa mai face un apel la cruciată împotriva „gentem Teucrorum", care în limbajul popular se numesc Turci"[270]), şi care „ad invadendum *Walachiae* et Ungariae regnum personaliter se accinxit"[271]). Repetatele încercări ale Papei şi ale altor príncipi creştini din acea vreme, au rămas fără rezultat practic, Turcii prădând în adevăr în acel an Ţara Românească. Le-a revenit Românilor singuri greaua sarcină de-a înfrunta năvala otomană, năvală pe care mândrii cavaleri apuseni n'au fost în stare să o stăvilească.

* * *

In puţinele ştiri înfăţişate am împărtăşit, în mod sumar, unele rezultate ale documentelor ce am cules din ahive italiene cu privire la sec. XIII şi XIV, pentru a le face cunoscute celor ce se interesează de aceste probleme, înainte de a putea fi tipărit însuşi textul documentelor, când se va ivi prilej să fie comentate mai pe larg.

---

[269]) *Reg. Lat.* vol. 13, f. 52—53. „Accensa velut ignis impietas persecutionis christianitatis crudelissimi videlicet Baisetti Principis Turcorum prout lacrimosa insinuatione nobis Illustris Principis Manuelis Paleologi Imperatoris Constantinopolitani iam Apridem innotuit conflacis iuribus non solum ad exterminium civitatis Constantinopolitani et circumposite regionis ceterarumque regionum, terrarum que per fideles in illis partibus incoluntur sed etiam ad destructionem Walachiae et Ungariae Regnorum sicuti notorum est potentissime aspiravit et sicut quantum in ipso est fundatus nomen exercere christianum".

[270]) „qui alias Turchi vulgariter appellantur".

[271]) *Reg. Vat.* vol. 317, f. 18—20.

www.digibuc.ro

## CUPRINSUL


| | Pag. |
|---|---|
| Introducere . . . . . | 5— 7 |
| I. Secolul al XIII-lea . . . . . | 7—16 |
| II. Secolul al XIV-lea . . . . . | 17—76 |


www.digibuc.ro

## PUBLICAȚIUNILE INSTITUTULUI DE ISTORIE NAȚIONALĂ

a) ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE NAȚIONALĂ

Vol. I. (1921—1922). Cluj, XVI+434 p.
Vol. II. (1923). București, XV+544 p.
Vol. III. (1924—1925). Cluj, X+1045 p.
Vol. IV. (1926—1927). Cluj, XXXII+751 p.
Vol. V. (1928—1930). Cluj, XII+793 p.
Vol. VI. (1931—1935). Cluj, XII+844 p.
Vol. VII. (1936—1938). București, XI+935 p.
Vol. VIII. (1939—1942). Sibiu, VII+582 p.
Vol. IX. (1943). Sibiu, IX+672 p.
Vol. X. (1944) în curs de apariție.

b) DOCUMENTE ISTORICE TRANSILVANE:

Vol. I. (1599—1699). Cluj, 1940, XVI+522 p.
Vol. II. (1700—1781) în pregătire.

c) BIBLIOTECA ISTORICĂ ASTRA, publicată de Institutul de Istorie Națională, în colaborare cu Secțiunea Istorică a „Asociațiunii":

1. I. Lupaș, *Epocele principale în istoria Românilor*, Ed. I, Cluj, 1927, 144 p.; Ed. II. Cluj, 1928, 144 p.
2. I. Lupaș, *Răscoala țăranilor din Transilvania la 1874*. Cluj, 1933, 230 p.
3. Marina L. Vlasiu, *Problema transilvană; aspecte istorice* (sub tipar).

d) PUBLICAȚIUNI OCAZIONALE:

1 *Fraților Alex. și Ion I. Lapedatu*, volum omagial. București, 1936, LXXIV+905 p.
2. *La Transylvanie*, volum tipărit sub auspiciile Academiei Române. București, 1938, 858 p.
3. *Omagiu lui Ioan Lupaș*. București, 1943, LXVIII+926 p.

e) MONOGRAFII ISTORICE:

1. I. Lupaș, *Studii Istorice*, vol. III. Sibiu, 1941, 312 p.
2. I. Lupaș, *Studii Istorice*, vol. IV. Sibiu, 1943, 392 p.
3. C. Petranu, *Studien zur Kunstgeschichte Siebenbürgens* (sub tipar).
4. I. Moga și I. Crăciun, *Un sfert de veac de istoriografie românească transilvană* (în pregătire).
5. I. Lupaș, *Urkundliche Beiträge zur Geschichte der siebenbürgischen Dörfer* (în pregătire).

www.digibuc.ro

f) BIBLIOTECA INSTITUTULUI DE ISTORIE NAȚIONALĂ:

I. Nicolae Drăganu, *Toponimie și Istorie.* Cluj, 1928, II+178 p.

II. Ioachim Crăciun, *Cronicarul Szamosközi și însemnările lui privitoare la Români,* 1566—1608. Cluj, 1928, 214 p.

III. Ioan Moga, *Rivalitatea polono-austriacă și orientarea politică a Țărilor Române la sfârșitul secolului XVII.* Cluj, 1938, IV+240 p.

IV. David Prodan, *Răscoala lui Horia în comitatele Cluj și Turda.* București, 1939, 206 p.

V. Aurel Decei, *Românii din veacul al IX-lea până în al XIII-lea în lumina izvoarelor istorice armenești.* București, 1939, 198 p.

VI. Marina I. Lupaș, *Mitropolitul Sava Brancovici.* Cluj, 1939, 126 p.

VII. Sebastian Stanca, *Viața și activitatea Episcopului Vasile Moga.* Cluj, 1939, 125 p.

VIII. Dimitrie Braharu, *Chestiunea Română în Italia în timpul Memorandului.* Sibiu, 1942, 142 p.

IX. Al. Papiu-Ilarian, *Istoria Românilor din Dacia Superioară.* Schița tomului III, publicată cu o introducere și cu note, de Ștefan Pascu. Sibiu, 1943, XX+172 p.

X. Rolf Kutschera, *Guvernatorii Transilvaniei, 1691—1774.* Sibiu, 1943, 108 p.

XI. Helmut Klima. *Guvernatorii Transilvaniei, 1774—1867.* Sibiu, 1943, 112 p.

XII. Ștefan Pascu, *Petru Cercel și Țara Românească la sfârșitul veacului al XVI-lea.* Sibiu, 1944, 314 p.

XIII. Mihail P. Dan, *Cehi, Slovaci și Români din veacul al XIII—XVI-lea* (sub tipar).

XIV. Enea Hodoș, *Din corespondența lui Simion Bărnuțiu și a contemporanilor săi.* Sibiu, 1944, 125 p.

XV. Teodor Bălan, *Din activitatea refugiaților moldoveni în Bucovina la 1848.* Sibiu, 1944, 130 p.

XVI. Nicolae Albu, *Istoria învățământului românesc din Transilvania până la 1800.* Blaj, 1944, 366 p.

XVII. Ioan Moga, *Voevodatul Transilvaniei. Fapte și interpretări istorice.* Sibiu, 1944, 100 p.

XVIII. D. Prodan, *Teoria imigrației Românilor din Principatele Române în Transilvania în veacul al XVIII-lea.* Sibiu, 1944, 174 p.

XIX. Ștefan Pascu, *Contribuțiuni documentare la istoria Românilor în sec. XIII și XIV.* Sibiu, 1944, 77 p.

www.digibuc.ro

www.digibuc.ro